

**Bir Algı Araştırması:
İstanbul Yolculuğunda
Suriyeli "Hayalet" Çocuklar**

İSTANPOL
İSTANBUL POLİTİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Bir Algı Araştırması: İstanbul Yolculuğunda Suriyeli "Hayalet" Çocuklar

Proje Ekibi: Aşkınnur Eşigül (Proje Koordinatörü), Alper Şükrü Gencer, Betül Kübra Arslan, Salih Tosun, Tuğçe Erçetin

Copyright © Ekim 2018 - Tüm hakları saklıdır.

İstanPol (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü) izni olmadan bu çalışmanın hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarlara ait olup İstanPol kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu araştırma, sayıları her geçen gün artmakta olan Suriyeli mültecilerin çocuklarının İstanbul'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından nasıl algılandıklarını ve bu algıların sebeplerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada Suriyeli çocuklar ile karşılaşan veya etkileşimi olan 25 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla Suriyeli mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde yaşayan ya da gündelik hayatında bu bölgelerden geçen toplu taşıma hatlarını, kullanan bireyler katılımcıları oluşturmuştur.

Görüşmelerde Suriyeli çocuklar en sık "dilenci çocuklar" olarak tanımlanmıştır, fakat gündelik hayatını Türkiye'deki çocuklar gibi sürdüren çocuklar ile çocuk işçilerden bahseden katılımcılar da mevcuttur. Çalışmada Suriyeli çocuklar üç sebepten ötürü "Hayalet" olarak tanımlanmıştır: görünmezlik, korku ve yadsıma. Suriyeli çocuklar görünmezdir, çünkü katılımcılar çocuklara karşı acıma ve üzülmeye hislerini ifade etseler de bu durum onlar için önemini yitirmiştir. Keza, çocuklara karşı şiddeti, çocuklar -ve aileleri- arası sınıf farkını, ve çocuk işçiliğini gözlemlemelerine karşın tüm bunlar katılımcılarımızın gözünde sıradanlaşmışlardır.

Katılımcılar çocuklardan korkmaktadır, çünkü küçük çocukların varlığı bile onlar onları tedirgin etmektedir. Çocukların yaşları büyüdükçe algılanan tehlike oranı da yükselmektedir. Korkunun en büyük sebebi ise gelecekte çocukların suçluya dönüşme ihtimalleridir. Katılımcılar bu korku senaryosunun gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Çocukları hayalet yapan bir diğer unsur, yadsıma, çocuklara dair algının yetişkin Suriyelilere yönelik algının gölgesinde kalması ve çocukların özellikle uzun vadedeki durum ve ihtiyaçlarının bu sebeple göz ardı ediliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, çalışmada çocuklara yönelik algı kadar yetişkinlere yönelik algıya dair de bulgulara rastlanmıştır.

Katılımcılar, söz konusu yetişkinler olduğunda çoğunlukla olumsuz yargılar belirtmiştir. Bu yargıların kaynağında ekonomik ve kültürler kaygıları başlıktır. Katılımcılara göre Suriyeli mültecilerin ekonomik etkilerinin başlıcaları, ülke ekonomisi

için yük teşkil etmeleri ve iş olanaklarını kısıtlamalarıdır. Katılımcıların bir diğer kaygısı ise kültürel farklılıklara yöneliktir, toplumsal hayata uyumda zorluk çektiklerini düşündükleri Suriyelilerin ileride Türkiye toplumu için sorun oluşturacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu algıların oluşmasında ve farklılaşmasında kişisel hikayeler ve özellikler etkili olmuştur.

Her ne kadar çalışmanın başında bu özellikler arasında bulunan temas türlerinin olumlu ya da olumsuz yargı oluşturmada etkili olacağı varsayıldıysa da, bulgular net bir ilişkiye işaret etmemektedir. Fakat etkileşimin duyumları yeniden değerlendirmede etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcılar Suriyeli mülteciler ile ilgili sürecin siyasi yanlarına da değinmişlerdir.

Suriyeliler ile birlikte nasıl yaşanabileceği sorusu tartışıldığında iki nokta öne çıkmaktadır: katılımcılarımızın yarısı kadarına göre Suriyeli çocuklar aileleriyle birlikte ülkelerine dönmelidir, ayrıca gelecekte bugün nasıl birlikte yaşanabileceği düşünülmelidir. Eğer birlikte yaşamak bir zorunluluksa, kısa dönemde çocukların hayati ihtiyaçlarına uzun dönemde ise eğitimlerine odaklanmalıdır, eğitim, öğretim kadar kültürel uyum odaklı da olmalıdır. Fakat, eğitimin hangi dilde yapılması gerektiği tartışma konusudur. Yetişkinler için de kültürel uyum/asimilasyon ve ekonomik istihdam gereklilikleri ön plandadır. Türkçe öğrenimi hem çocukların hem de yetişkinlerin toplumu kabulü için bir ön koşuldur. Ayrıca, Suriyeliler ile Türkiye vatandaşları arasındaki farklılıkların aşılamayacağını ve ayrı mekanlarda yaşama isteği de dile getirilmiştir.

Çalışmamız, dile getirilen olumsuz yargılara karşın Suriyeli çocukların iki grubun beraber yaşayabilmesinde önemli rol üstleneceklerini sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılarımız Suriyeli çocuklara dair her şeye rağmen daha olumlu algılar beslemektedir, onların uyum sağlayabileceklerine, korku senaryolarının önlenebileceğine fakat bunun için çaba harcanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Olumsuz algıların kırılmasına çocuklardan başlanabilir. Çocukların temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve eğitim öğretim sürecine dahil edilmeleri önemlidir, fakat bu eğitimin çok kültürlülüğe dikkat çekmesi gerekmektedir. Çocuklar ile başlanacak süreç, yetişkinler ile yaygınlaştırılmalı ve yetişkinler ebeveyn olarak hem çocukların eğitim sürecine dahil edilmeli, hem de onlar için istihdam olanakları arttırılmalıdır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ:	2
SIĞINMACI, GÖÇMEN, VE MÜLTECİLERE DAİR ALGILAR:	3
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ:	6
VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR:	7
ÇOCUKLARA DAİR ALGI	8
HAYALET ÇOCUKLAR : GÖRÜNMEZLİK	9
HAYALET ÇOCUKLAR: KORKU	12
HAYALET ÇOCUKLAR: YADSIMA	15
ÖTEKİLER.....	15
<i>Ekonomik Ötekiler</i>	15
<i>Kültürel Ötekiler</i>	17
POLİTİKA İLE İLİŞKİLENDİRİLMELERİ	21
TEMAS VE SÖYLENTİLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELER	22
ÇOCUKLAR İÇİN NE YAPILABİLİR? HEP BİRLİKTE NASIL YAŞANIR?	23
SINIRLARIN KORUNMASI.....	28
SONUÇ VE ÖNERİLER:	30
NOTLAR:	33

GİRİŞ

1 Mayıs 2018’de, 8-10 yaşlarında olduğu tahmin edilen Suriyeli bir çocuk metrobüs altında kalarak hayatını kaybetti.^[i] Metrobüste mendil satan başka bir Suriyeli çocuk ise yorgunluğa dayanamayıp bir yolcunun dizinde uyuyakaldı.^[ii] Yine aynı şekilde metrobüste mendil satan Suriyeli bir çocuğa vuran adam metrobüsteki vatandaşların tepkisiyle karşılaştı ve bu durum yolcular arasında ateşli bir tartışmaya neden oldu.^[iii] Gündelik yaşamda birbirini izleyen bu olaylara paralel olarak -Türkiye medyasında çıkan Suriyeli çocuklara yönelik haberlere de bakıldığında- çocukların ağırlıklı olarak mağduriyet üzerinden temsil edildikleri ve eğitimle ilgili haberlere konu oldukları görülmektedir.^[iv] Ağırlıklı olarak eğitim ve mağduriyet ikiliği içinde çizilmeleri, metrobüste tepkiye maruz kalırken acınarak savunulmaları, ve bir yandan yardım eli uzatılırken diğer yandan geri gönderilmeleri gerektiğinin vurgulanması Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin çocuklarının^[v] durumunun ne kadar gri bir alanda kaldığına işaret etmektedir.

Bu araştırma raporunun okuyucuları arasında, şehir içi seyahati esnasında haberlere konu olan bir çocuğun fazla yakın durmasıyla irkilmiş birisinin olabileceği ihtimali hiç de düşük değildir. Aynı kişinin -her gün rastladığı haberlere ve kentsel alandaki gündelik karşılaşmalarına rağmen -bu çocuklardan rahatsız olana dek varlıklarını fark etmemiş olması da mümkündür. Belki de bir başka okuyucu için, Suriyeli çocuklar -gayri ihtiyari de olsa- son derece görünür bir konumdadır. Suriyeli çocuklara yönelik olumlu ya da olumsuz tutumlar onlara dair geliştirilen algıların yansımaları oluşturmaktadır. Bu tutum ve algılar ise, Suriyeli mülteci çocukların Türkiye’deki geleceğini şekillendirebilecek sinyaller vermektedirler. Bu nedenle okumakta olduğunuz bu araştırma (1) Suriyeli çocuklara dair algı ve bu algının sebeplerini, (2) yerel halkın kısa ve uzun dönemde çocuklarla ilgili tahayyüllerinin farklılıklarını araştırmayı, ve (3) bu konular özelinde politika önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır.

Yedinci yılına girdiğimiz Suriye iç savaşı -komşu ve diğer ülkelerde güvenlik arayışında olan 5.6 milyon insan da dahil- 10 milyondan fazla insanı yerinden etmiştir. Türkiye şu anda dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. An itibarıyla ülkede, 3.5 milyondan fazla Suriyeli sağlık, çalışma izni, ve eğitim gibi bazı refah hükümlerine erişim imkanı buldukları “geçici koruma rejimi” altında kayıtlıdır.^[vi] Türkiye’de bulunan Suriyelilerin %92’sinin kent merkezlerinde yaşadığı gerçeği, kentsel bağlamda uyumun zorluğunu ve uyum beklentilerinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kentsel alanın taraflar tarafından gündelik olarak paylaşılması, Suriye’de süregelen iç savaş nedeniyle misafirliğin uzaması ve sığınmacı sorununun siyasallaşması, Suriyelilerin kamuoyunda tartışılmasına ve toplumsal algının olumsuzla kaymasına yol açmıştır. Medya tarafından bildirilen gerilim ve şiddet içerikli olaylara ek olarak,^[vii] kamuoyu araştırmaları ve raporları^[viii] da mültecilere karşı toplumsal hoşnutsuzluğun ve olumsuz algıların/tutumların olduğunu göstermektedir. Ancak Suriyeli çocuklara yönelik algı ve tutum özelinde kapsamlı ve yeterli sayıda çalışma halen ortaya konulmamıştır.

Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin demografisine bakıldığında ise, mülteci nüfusunun %46’dan fazlasını çocukların oluşturduğu görülmektedir.^[ix] Hiç şüphesiz bu çocuklar Suriye’de yaşanan iç savaştan ve bunu takip eden zorunlu göçten en fazla etkilenen gruplardan birisidir. Türkiye’de doğanlarla birlikte sayıları günden güne artan bu çocuklar zorla çalıştırılma, savaş sonrası travmalar, istismar, ve okula gidememe gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Örneğin, -her ne kadar devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından eğitime erişimleri için adımlar atılsa da- kamp dışındaki Suriyeli çocukların eğitime devam oranlarının %26 civarında kaldığı tespit edilmiştir.^[x] Eğitimlerine devam edememelerinin en büyük nedenlerinden biri ise ailelerine yardım etmek amacıyla çalışmak zorunda oluşlarıdır. Kilis’te yapılan bir araştırma Suriyeli çocukların ağırlıklı olarak plastik ve kâğıt toplayıcılığı işlerinde çalıştığını gösterirken,^[xi] Hatay ve Urfa’da yapılan başka bir araştırma ise çocukların günlük 12 saatten haftada 6-7 gün gibi ağır şartlarda çalıştığını ortaya koymuştur.^[xii] Ek olarak, İstanbul’da metrobüs gibi çok sık kullanılan toplu taşıma araçlarında mendil satan veya dilenen Suriyeli çocuklar, hem bu çocukların görünürliğini arttırmakta hem de halihazırda toplumsal açıdan hassas bir noktada olan Suriyeliler meselesini zaman zaman daha da olumsuz bir zemine taşımaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı Suriyeli çocuklara yönelik algı ve tutumlara dair -toplu taşımada karşılaşılan çocuklardan yola çıkarak- bir büyükşehir hikayesi anlatmaktır.

SIĞINMACI, GÖÇMEN, VE MÜLTECİLERE DAİR ALGILAR

Bu araştırmanın kapsamı Suriyeli çocuklar olsa da Suriyelilere yönelik genel tutumların da Suriyeli çocuklara dair algıyı doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği varsayılmıştır. Bu nedenle Türkiye vatandaşlarının Suriyeli çocukların kısa ve uzun dönemde ülkedeki varlıklarıyla ilgili görüşlerini, çocuklara dair olumsuz algıların nedenleri, ve bu algıların nasıl farklılaştığını araştırmak için literatürde konu üzerine geliştirilmiş teorik altyapıdan yararlanılacaktır. Literatürde göçmenlere, mültecilere, ve sığınmacılara yönelik olumsuz tutumlar için çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Teorik olarak bu

açıklamaların en yaygın üç yaklaşımı ise şunlardır: temas (contact) kuramı, ekonomik temelli açıklamalar ve gruplar arası ya da kaynaklar için oluşan rekabet tehdidi teorisi.

Allport'un çalışmasına dayanan temas kuramı, farklı hedef grupları arasındaki etkileşimin önyargıları azalttığını; buna ek olarak, karşılıklı anlayışı, bütünleşmeyi, ve barışçıl ilişkileri geliştirdiğini savunmaktadır.^[xiii] Burada ortak hedeflerin ve amaçların yeri önemlidir; çünkü bazı çalışmalar, rekabetin olduğu durumlarda gruplar arasındaki temasın olumsuz tutumları mutlaka azaltmadığını göstermektedir. Daha genel bir biçimde, temas kuramının olumlu etkiler varsaydığı koşullar ortak hedefler, eşit statü, gruplar arası işbirliği, ve yetkililerin desteği gibi değişkenleri şart koşmaktadır.^[xiv]

Temas kuramının uygulamalarına bakıldığında, Allport'un hipotezini destekleyen birçok çalışma olduğu görülmektedir.^[xv] Örneğin, Jackman ve Crane (1986), Afro-Amerikan arkadaşları olan beyazların diğer etnik gruplara ve ülkedeki göçmenlere karşı olumlu tutumlarının diğer beyazlara göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Öte yandan, bazı çalışmalar -Allport'un koşulları yerine getirilse bile- her temasın önyargıları azaltmayacağını iddia etmektedir.^[xvi] Örneğin, Burns ve Gimpel (2000) ve Dixon ve Rosenbaum (2004), azınlık grup üyeleriyle mekânsal yakınlıktan doğan temasın -aynı sosyoekonomik koşullar ve eşit statü altında dahi- siyahlara karşı önyargıyı azaltmayacağını öne sürmektedir.^[xvii] Bu durum, "aynı mahallelerde yaşayan farklı gruplar arasındaki rekabetin daha yüksek olmasından" kaynaklanmaktadır.^[xviii]

Temas teorisi uygulamalarının en zayıf yönlerinden birisi temas türünü kavramsallaştıramamalarıdır. Temasın/ilişkinin yoğunluğu ve temas türleri -arkadaşlık, toplu taşımada karşılaşma veya komşuluk gibi- göz önüne alındığında, Stein, Post ve Rinden (2000) temas sıklığından yararlanırken,^[xix] McLaren (2003) spesifik bir arkadaşlık biçimini tanımlayan "samimi temas/yakınlık" kavramını geliştirmiştir.^[xx] Bu çalışmada, -daha önceki algı araştırmamızda yaptığımız gibi^[xxi]- kavramsallaştırma amacıyla temas kuramını iki boyutta ele alacağız: karşılaşma ve etkileşim. *Karşılaşma* ilişkilerin düşük temas derecesine veya temas eksikliğine işaret eden kısıtlı ve yüzeysel durumlara işaret etmektedir. Toplu taşıma araçlarında -özellikle metrobüste-, mahallede, ve okulda Suriyeli mültecilerle birlikte bulunma gibi bağlamlar bu kavramın örneklerindedir. *Etkileşim* ise McLaren (2003) tarafından ortaya konan samimi teması/yakınlığı^[xxii] ifade etmektedir. Bu kavram, katılımcıların profesyonel ve özel hayatlarında Suriyeli mültecilerle olan ilişkilerini derinleştirerek birebir iletişim kurdukları durumlarda kullanılmaktadır. İş arkadaşlıkları ve komşuluk gibi durumlar da etkileşime örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmanın kapsamı Suriyeli çocuklara dair algı olduğu için, mültecilerle olan temasın karşılaşma ve etkileşim

ikileminde nereye düştüğü büyük önem arz etmektedir. Aşağıda da tartışıldığı gibi, Türkiye vatandaşlarının Suriyeli mülteciler ve çocuklarla ilgili tahayyülleri bu çocukları gördükleri ve görmedikleri bağlamdan etkilenmektedir.

Literatürdeki birçok çalışma temasın önyargı üzerindeki etkileriyle ilgili bir başka sorunun ise nedensellik meselesi olduğunu ortaya atmaktadır.^[xxiii] Ayrıntılı olarak, bu durum önyargılı olanların diğer gruplarla temastan kaçınması olasılığının daha yüksek; düşük düzeyde önyargıya sahip veya etkileşime açık olanların ise temasa/yakınlığa dayalı bir ilişkiye sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu söylemektedir. Bu araştırmada - olası bir nedensellik probleminin üstesinden gelmek ve aynı zamanda diğer potansiyel değişkenleri daha iyi araştırmak ve kontrol etmek için- derinlemesine görüşmeler yapılması tercih edilmiştir. Anketlerden çok daha ayrıntılı bilgiler sunacağı için, derinlemesine görüşmeler Türkiye vatandaşlarının Suriyeli çocuklarla olan etkileşimi ve algıları hakkında daha detaylı bir analiz yapmamızı sağlayacaktır.

Göçmen ve mültecilere yönelik algı ve tutumları araştıran diğer araştırmalara bakıldığında, temasa ek faktörlerin de farklı grupların birbirlerine karşı tutumlarını etkilediği görülmektedir.^[xxiv] Örneğin, yukarıda belirttiğimiz ekonomik temelli yaklaşımların ortaya attığı gibi, ekonominin durumu veya sosyotropik kaygılar gibi aracı faktörler de etkili olmaktadır. Jolly ve DiGiusto (2013), Quinlan'ın (1995) çalışmasında, bireylerin diğer gruptan insanları güncel ekonomik koşullara veya gelen nüfusun göreceli büyüklüğüne göre etnik veya ırksal açıdan bir grup tehdidi olarak algıladığını belirtmiştir.^[xxv] Quinlan'ın çalışmasına ek olarak, ekonomik tehdit/rekabet ve göçmenlere yönelik tutumlar arasındaki negatif ilişki üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır.^[xxvi] Ekonomik açıklamalar temel olarak insanların olumsuz etkilerinden korktukları için göçmen istemeyeceklerini ve göçmenlere karşı genel olarak olumsuz algılara sahip olduklarını iddia etmektedir. Örneğin, Citrin (1997) göçmen varlığının istihdam olanakları üzerindeki olumsuz etkilerinin göçmenlere yönelik olumsuz tutumlara yol açtığını savunmaktadır.^[xxvii] Ülkedeki yüksek işsizlik oranı ve Suriyelilerin çoğunlukla kayıt dışı işlerde çalışan ucuz iş gücü olduğu gerçeği göz önüne alındığında, işsiz vatandaşların ve de tekstil veya mevsimlik tarım işçiliği gibi kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörlerde çalışanların Suriyelilere karşı olumsuz algılarının olması sürpriz olmamalıdır.^[xxviii]

Ekonomik belirleyicilere paralel olarak, rekabet teorisi de genel hatlarıyla ev sahibi ülkelerdeki vatandaşlar göçmenleri yaşam standardı veya ülkedeki ekonomik duruma - vergiler ve ev kiralari gibi- yönelik bir tehdit olarak algıladıkları için olumsuz yargılara sahip olduklarını öngörmektedir. Yukarıda açıklanan emek piyasası rekabetine ek olarak,

ulusal ekonomi ya da vergiler konusunda endişeli olan^[xxix] ya da göçmenleri refah devletine yük olarak gören insanların olumsuz algılara sahip olduğu görülmektedir.^[xxx] Örneğin, Esses vd. (1998) güncel ekonomik koşullardan daha az memnun olanların göçmenleri ulusal ekonomiye yönelik bir tehdit olarak algıladıkları ve bu yüzden dışlayıcı tutumlar sergilediklerini göstermiştir.^[xxxi]

Ancak konu Suriyeli çocuklara karşı olan algı ve tutumlar olduğu zaman bu ekonomik açıklamaların tam olarak nasıl işlediği henüz bilinmemektedir. Çocuklar işgücü ve rekabet açısından bir tehdit oluşturmuyor görülse de yerel halkın ebeveynlere dair olumsuz önyargılarının çocuklara da transfer edildiği görülmektedir. Bu nedenle çocuklara dair algı da ekonomiyle ilgili değişkenlerden etkilenmektedir. Son olarak, bu çalışmada ekonomik açıklamalar ve temas kuramına ek olarak literatürde yer alan ve Suriyelilere karşı olan algıları etkilediği düşünülen diğer faktörler de göz önüne alınacaktır. Örneğin, üniversite mezunu^[xxxii] ve genç yaşta^[xxxiii] olanların göçmen ve mültecilere karşı daha olumlu algılara sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Önceki araştırmalar, ev sahibi devletin vatandaşlarının olumsuz tutumlarının nedenlerini ve temas kuramının etkilerini anlamamıza yardımcı olmuştur ancak kamuoyunun Suriyelilere yönelik algılarında hala doldurulması gereken boşluklar vardır. Geçmişteki çalışmalar ağırlıklı olarak etnik ve ırksal ilişkiler ya da Avrupa'da resmi olarak tanınan ve statüsü olan göçmenler üzerinde durmuştur. Türkiye'nin azınlıklar açısından ve etnik açıdan farklı bir bağlamda olması ve de Suriyelilerin genişletilmiş geçici koruma ve misafir gibi arada kalmış bir statülerinin olması, Suriyelilere olan algı çalışmalarını farklı bir yere konumlamaktadır. Ek olarak, bu araştırmanın odak noktası olan Suriyeli çocuklara karşı algı da bu araştırmayı uzun dönemde uyum planları ve politika önerileri açısından değerli kılmaktadır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak “derinlemesine görüşme” yöntemine başvuruldu ve tamamı İstanbul'da ikamet eden 25 Türkiye vatandaşıyla görüşüldü. Araştırmada Suriyeli çocuklar ile karşılaşan veya temas kuran bireylere odaklanıldı. Bu amaçla gündelik hayatında Suriyeli çocukların yoğun olduğu bölgelerde yaşayan ya da bu bölgelerden geçen toplu taşıma hatlarını kullanan bireylere ulaşmak hedeflendi. Medyada çıkan haberler ve bu çalışmanın araştırmacılarının daha önce hazırladığı raporun sonuçları^[xxxiv] göz önünde bulundurularak, Zincirlikuyu-Beylikdüzü metrobüs hattını kullanan veya bu hat üzerinde yaşayan bireyler katılımcıları oluşturdu. Örneklem

seçiminde yapılan tüm bu tercihler sebebiyle, araştırma herhangi bir genelleme amacı taşımamaktadır. Ayrıca, -yine örneklem seçimi sebebiyle- araştırmada işgücüne katılmayan bireylerin temsilinin eksik kaldığı da görülmektedir.

Her ne kadar katılımcılar “kartopu yöntemi” ile seçilmeye çalışıldıysa da, araştırmaya katılmaları rica edilen bireylerin teklifi reddetmeleri sebebiyle katılımcılara ulaşmak araştırmanın en zorlu kısmını oluşturdu. Bu sorunun temelinde araştırmanın sahasının yapıldığı Mayıs-Temmuz 2018 tarihlerine denk gelen 24 Haziran seçimlerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Araştırma için yeterli veriyi toplayabilmek adına, Suriyeli mültecilerin İstanbul’da yoğun olarak yaşadıkları Zincirlikuyu-Beylikdüzü metrobüs hattı üzerindeki ilçelere gidilerek; oradaki esnaf ile de görüşüldü. Bu süreçte de insanların araştırmaya katılma konusundaki çekingenlikleri -araştırmanın metodu ile ilgili bir durum olmak ile birlikte- bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Örneğin, ilçelerden birinde Suriyeli mültecilerle dayanışma göstermek adına dernek kurulmasında öncülük eden bir birey ve arkadaşları -gündelik konuşma içinde fikirlerini belirtmekten çekinmezlerken- araştırmamıza katılıp sorularımızı yanıtlamayı şiddetle reddettiler. Bu hassasiyet nedeniyle -araştırmada önemli bir bağımsız değişken olduğu bilindiği halde- katılımcıların siyasi görüşleri hakkında sorular sorulmadı.

Araştırmanın 25 katılımcısından 10’u kadın, 15’i erkek; 16’sı lisans öğrencisi/mezunu veya yüksek lisans öğrencisi/mezunu ve de 8’i lise ve altı okullardan mezundur. Bir katılımcı ise eğitim durumu bilgisini paylaşmamıştır. Katılımcılarımızın yaşları 19 ile 66 arasında değişmektedir; fakat 25 ile 35 yaş arası katılımcıların yoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada çeşitlilik ön planda tutulduğundan, katılımcıların iş kolları ise geniş değişkenlik göstermektedir.

Algıları oluşturan faktörlerin tespit edilebilmesi adına, niteliksel bir araştırma yöntemi tercih edildi. Soruların anlaşılır olduğundan emin olmak adına, proje ekibinin hazırladığı soru seti ilk etapta pilot görüşmeler ile test edildi. Ön görüşmeler sonucunda elde edilen soru seti yarı yapılandırılmış görüşmelerin temelini oluşturdu. Görüşmeler katılımcıların izin verdiği durumlarda ses kayıt cihazı ile kaydedildi ve sonrasında yazıya döküldü. Kayıt alınamadığı durumlarda ise not alındı. Elde edilen materyal araştırma ekibinin hazırladığı kodlama şeması ışığında analiz edilerek araştırma raporu halini aldı.

VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Gerek işe giderken gerekse özel hayatlarında metrobüsü kullanan katılımcılarımızın gözlemlerini temel alan bazı soruları görüşmelerimizin tasarlanmasında temel aldık.

Dolayısıyla “geçmiş yıllara göre metrobüste bir değişiklik olup olmadığı” veya “metrobüste ilginç bir olay ile karşılaşmış karşılaşmadıkları” gibi başlangıç sorularıyla sohbetimizi başlattık. Katılımcıların metrobüs yolculukları ile gündelik yaşamlarını birleştirip Suriyeli çocuklara yönelik algılarını öğrenmeyi ve temas kuramının geçerliliğini test etmeyi amaçladığımızdan, onların deneyimlerine ve gözlemlerine değinmenin önemli olduğunu düşündük.

Görüşmeler incelendiğinde, genel olarak metrobüs ile İstanbul’un Avrupa yakasında seyahat eden katılımcılarımızın Suriyeli çocuk ve yetişkin mültecilerin daha görünür olduklarını aktardıklarını gözlemledik. Bazı görüşmecilerimiz bu farkındalıklarını ve Türkiye’ye dair genel gözlemlerini, Suriyeli mültecilerin metrobüsteki görünürlüğü üzerinden yola çıkarak ifade etmektedir. Suriyeli mültecilerin metrobüste son yıllarda daha fazla görünmeye başladığını belirten görüşmeciler, Türkiye genelinde de daha fazla “yabancı” olduğunu dile getirmektedir. Böylelikle metrobüs yolculuğunun ve Zincirlikuyu-Beylikdüzü metrobüs hattı üzerinde yaşamının, -kişisel deneyimlerin bir izdüşümü olarak- Türkiye’de “yabancı” grupların (yabancıların) arttığına dair bir algıya neden olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, birçok görüşmeci de kendi ülkelerinde kendilerini yabancı hissettiklerini dile getirmiştir. Türkiye’deki mülteci (yabancı) sayısının hızla arttığını düşünenler, Türkiye’de kendilerini yabancı olarak hissetmektedirler. Aynı hissi, iç göç ile İstanbul’a yerleşmiş ve uzun yıllardır burada yaşamakta olan kişiler de paylaşmaktadır. Yukarıda özetlenen veriler ışığında, daha görünür olduğu ifade edilen Suriyeli çocuk mültecilere yönelik algıları öğrenme yolculuğumuza başladık.

Çocuklara Dair Algı

Çalışmamızın merkezine koyduğumuz *çocuklara yönelik algı* ilk başta “dilenci çocuk” anlatısı ile ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar metrobüste veya sokaklarda karşılaşmış oldukları Suriyeli çocukları genelde dilendikleri gerçeğinden yola çıkarak bize aktardılar. Bu noktada, -gördükleri çocukların Suriyeli olup olmadığını bilmemelerine rağmen- karşılaştıkları dilenen çocukları Suriyeli olarak nitelediklerini belirtmenin de önemli olduğuna inanıyoruz. Bir katılımcı “Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin sizce ne kadarı çalışıyor ve ne kadarı dileniyor?” sorusuna cevaben, yaklaşık 1 milyon çocuğun dilendiğini düşündüğünü dile getirmiştir.

Araştırmamız metrobüsü kullanan ve metrobüs hattı üzerinde yaşayan kişilere odaklanmasına rağmen, katılımcıların çocuklarla metrobüs ve çevresi dışında karşılaşmış karşılaşmadıklarını da irdelemektedir. Bunun nedeni ise, çocukların dilenmeleri dışında

görünür olup olmadıklarını ve ayrıca katılımcıların çocuklar ile birebir temas kurup kurmadıklarını anlamaya çalışmaktır. İstanbul'da metro ve metrobüs çevrelerinde yardıma muhtaç olduğunu belirten ya da dilenen kişilere yoğun bir şekilde rastlamak mümkün olduğu için böyle bir anlama yoluna gidilmiştir. Yine de, yalnızca mekana dayalı bir tanımlamanın önüne geçebilmek için katılımcılarımıza farklı mekanlarda çocuklarla karşılaşma ihtimallerini de sormayı tercih ettik.

Katılımcıların ifadelerine baktığımızda ise, çocukların dilenmekten başka bir şey yapmadıklarını dile getirenlerin neredeyse tümünün çocuklar ve genel olarak Suriyeli mülteciler ile birebir temas halinde olmadığını ortaya çıkardık. Bunun yanı sıra, aynı kişilerin çocukların davranışlarını dilenme üzerinden aktardığı tespit edildi. Dilenen Suriyeli çocukların "rahatsız edici" oldukları, bazı görüşmecilerimiz tarafından kendi deneyimleri üzerinden ifade edilmiştir. Ayrıca Suriyeli çocuklar ve aileleri ile aynı muhitte yaşayan katılımcılarımızın çocuklara yönelik eleştirilerinin genelde daha keskin olduğu görülmüştür. Öte yandan, yaşadıkları çevrede Suriyeli aileler bulunan ve bu aileler ile temas halinde olan katılımcılar, okula giden ve gündelik hayatını sürdüren çocuklar ile çocuk işçilerin varlığından da bahsetmişlerdir. Son olarak, katılımcılarımızdan neredeyse tümünün Suriyeli çocuklar ile karşılaşmış olmasına rağmen yalnızca ikisinin bu çocuklar ile birebir teması kurduğu da altı çizilmesi gereken bir noktadır.

Hayalet Çocuklar : Görünmezlik

Görüşmecilerimize Suriyeli mülteci çocuklar ile ilgili hisleri sorulduğunda, - beklendiği üzere- en sık alınan yanıt çocuklara yönelik acıma ve üzülmeye hisleri olmuştur. Görüşmecilerimizin acıma hissi çocukların yaşadığı koşullar, yırtık ve eksik kıyafetleri, okul yerine sokakta olmaları, ve çocukluklarını yaşayamamaları ile ilişkilendirilmektedir. Bir katılımcımızın yaptığı açıklama bu durumun bir özeti niteliğindedir:

"Yani, yardıma muhtaç... Çocukları düşündüğüm zaman yardıma muhtaç geliyor (aklıma). Eğitimsiz geliyor. Eğitim hakkı elinden alınmış geliyor. Çocuk olamamış geliyor. Büyümek zorunda kalmış... Benim çocuğuma baktığımda, dışarıdaki çocuğa baktığımda dağlar kadar fark var (aralarında). Büyümek zorunda bırakılmış gibi... Ya da şu an belki onlar da neler yaptıklarının farkında değil. Şey yani... Uzun vadede büyük hasarlara sebep olacak şeyler yaşıyor olabilir(ler). O yüzden o çocuklara bakarken acıyarak bakıyorum. Üzülerek bakıyorum." (Kadın, 27)

Çocuk ve yetişkin Suriyeliler arasında göze çarpan ilk ayrım ise, çocuklar için hissedilen acıma hissi ve çocukların maruz kaldığı koşullar nedeniyle çocukların ailelerinin

suçlanmasıdır. Bununla birlikte, acıma hissinin –Türkiye’nin siyasi, iktisadi, ve toplumsal bağlamında incelendiğinde- azaldığını veya kaybolduğunu söylemek de mümkün. Her ne kadar çocukların yaşam koşulları katılımcılarda acıma hissi uyandırsa da, çok fazla sayıda çocuğun olması ekonomik gerekçelerle hoşnutsuzluk yaratmakta ve çocuk sayısı fazla ailelerin eleştirilmektedir. Ailelerin çocuklarını zorunluluktan çalıştırabiliyor olabileceği gerçeğinden yola çıkarak, Türkiye’deki belirsiz durumlarının onları bu seçimlere itebileceğinden bahseden 24 yaşındaki erkek katılımcı, çocukların dilendirilmesi ile ilgili şu ifadeleri kullandı:

“Bu çocukların bu işleri yapmamasına yönelik olarak para yardımı sağlanıyor, eğitim yardımı sağlanıyor. Ancak Suriyeli ailelerin bunu kabul etmediğini, bu şekilde daha fazla para kazanabildiklerini, o yüzden bunun önüne bir engel çektiklerini öğrendim. Burada kasıtlı bir uygulama da var aslında onu söyleyeyim. Yani belediye ne kadar yardım etmeye çalışsa da, – en azından bu kesim için konuşuyorum– bunu kabul etmediklerini, hatta zengin Suriyelilerin bu dilencilik yapan Suriyelilerden büyük şikayetlerde bulduklarını, Suriyelilerin itibarını zedelediğini içeren şikayetlerle emniyete gittiğini kendim bizzat biliyorum.” (Erkek, 24)

Acıma hissinin bu kadar sık ifade edilmesine karşın, görüşmeleri derinlemesine incelediğimizde “dilencilik” görüşmecilerimizin anlatılarında sıradanlaştırıldığı görülmektedir. Çalışmamızda Suriyeli mültecilerin çocuklarını “hayalet çocuklar” olarak nitelendirmemizin ilk sebebi bu sıradanlaştırmadır. Metrobüsü haftanın altı günü kullandığını belirten bir katılımcımızın ifadesi sıradanlığın –gözle görülse bile fark edilmemenin– açık bir örneğidir.

“Valla ne yalan söyleyeyim ben acıyordum en başta; ama artık yani alıştık. Duruma alıştık. İstanbul’da 2 milyon 3 milyon... Kaç tane varsa artık... Her yer Suriyeli doldu. Zaten her yer dilenciydi. Bir de Suriyeliler eklendi. Öyle olunca, yani bilmiyorum şimdi. Tamam bu çocuklara yazık küçük çocuklar; ama bir yandan da savaştan kaçan adamlar hepsi. Duyuyoruz hepsi bir sürü çocuk yapıyorlar. Ben anlamıyorum bu işi yani.” (Erkek, 29)

Küçük bir şehirden İstanbul’a iş amaçlı göç etmiş bir katılımcımız bu ve buna benzer durumların şehrin yerlileri tarafından sıradanlaştırılmasına önceleri şaşırıldığını, daha sonra ise kendisinin de bu duruma alıştığını ifade etmektedir. Türkiye’ye yeni dönmüş üniversite mezunu bir katılımcımız ise çocukların “kayıp nesil” olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Bir diğeri ise hislerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir burukluk hissediyorum; ama şehir hayatında bir süre sonra bunu kanıksamaya başlıyorsun. Çok özel bir durum olmadığı sürece... Mesela ben sokakta yalınayak bir çocuğu

ilk gördüğüm anı hatırlıyorum şu anda. Ama şimdi görsem, ertesi güne unuturum muhtemelen.” (Erkek, 26)

Varlıklarının ve içinde buldukları durumun yanı sıra, çocuklara yönelik şiddetin sıradanlaştığı da katılımcılarımızın anlatılarında kendisini göstermiştir. Çocukların şiddet gördüğü ve davranışlarından dolayı bir yerlerden “itilerek” kovulduklarını aktarırken, katılımcılar bu gözlemlerini sıra dışı olaylar olarak betimlememişlerdir. Özellikle restoran ve kafelerde bu durumun daha çok yaşandığı da katılımcılar tarafından gözlemlenmiştir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, metrobüste dilencilik veya “yaramazlık” yapan ve bu nedenle şiddet gören çocuklar –yaşam mücadelesi verdikleri kentte gördükleri şiddete karşı tepki gösterilmesi ve maruz kaldıkları bu durumun değişmesi açısından- görünürlüklerini kaybetmişlerdir. Dilenen çocuklarla birlikte mendil satan çocuklardan da bahsedilse de, katılımcılar yoksul çocukların sokaklarda ve toplu taşıma araçlarında önceleri de bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların tanıklıklarında ifade ettikleri, Suriyeli çocukların dışarıda dilenmeleri, şiddet görmeleri, ve bir yerlerden kovulmaları ve de bu duruma genel olarak tepkisiz kalınması İstanbul’da “hayalet” olduklarının bir başka göstergesidir. Örneğin;

“Çocuğa adam ittirircesine vurdu. Kapıya doğru... Çocuk da ağlamaya başladı. Daha büyük bir kaos çıktı. Çocuk bağırılmaya başladı, ağlamaya başladı; çünkü canı acıdı. Adam baya kötü vurdu. Gözümün önünde oldu. Yanımızda oturan bir çocuk, -20-25'li yaşlarda- adamın üstüne yürüdü. Kendi çocuğun olsa ne yaparsın diye tepki gösterdi; ama sadece o çocuk çok büyük tepki gösterdi. İnsanlarda ‘metrobüste etliye sütlüye karışmayayım’ modu var.” (Kadın, 26)

Başka bir katılımcımız ise yolculuğu sırasındaki gözlemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Genellikle şöyle oluyor: metrobüse biniyorlar; -zaten hiçbir şekilde izin almadan biniyorlar- güvenlik görevlisi de buna dikkat etmiyor; selpak satmaya çalışıyorlar veya başka sakız gibi yani öyle şeyler satmaya çalışıyorlar; insanlar kabul etmeyince genelde (sattıkları şeyi) o satacakları kişilerin üzerine bırakıp gidiyorlar; insanlara zorla aldırılmaya çalışıyorlar; bunu da kabul etmeyip insanlar geri verince bu sefer genelde dokunma ve yalama yolunu tercih ediyorlar; ve böyle olunca da -gerçekten fiziksel şiddete varacak şekilde çocuklara yönelik- kavgaların çıktığını gördüm açıkçası.” (Erkek, 24)

Bunlar dışında, ucuz işgücü olarak çalışan çocuklar ve mülteciler arası sınıf farkının altını çizen anlatılar da, daha ziyade çocuklar ile aynı yaşam alanlarını paylaşan katılımcılarımız tarafından ifade edilmiştir. Bu anlatılarda da yine şaşırtıcı olan, bu

durumların anlatılarda sıradanlaştırılmış ve içselleştirilmiş bir biçimde artık gözle görülür olmaktan çıkmış olmasıdır. “Daha farklı profilde bir Suriyeli çocukla karşılaştınız mı?” sorusuna cevaben, iki katılımcımız şu cevapları vermiştir:

“Yani şimdi Nişantaşı’na gittiğimiz zaman oralardaki AVM’lerde daha farklı Suriyeli aile yapısını görebiliyoruz. Çocukların yapısını, ailelerin yapısını... Burger King’den çıkmayan Suriyeli çocukları da biliyoruz tabi ki; ancak genelleme yaparsak genellenenin çoğunu bunun oluşturduğunu düşünüyorum.” (Erkek, 24)

“Çocukların büyük bir kısmı ise bebek. Çok fazla okuyan çocuk görmedim. Konfeksiyonlarda ise ütücü olarak çalışan çocuklar var, yetişkin Suriyelilerin yanı sıra.” (Erkek, 27)

Hayalet Çocuklar: Korku

Suriyeli çocukların bu raporda “hayalet” olarak nitelenmesinin bir başka sebebi, bu çocukların İstanbul’da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetişkinlerde uyandırdığı korkunun farklı sebepleri olmasıdır. Bu korkulardan ilki -çocuklara dair önyargıların tetiklediği- “çocukların varlığından korkmak” olarak sınıflandırılabilir. Metrobüste karşılaştığı çocuğun insanlara dokunmaya çalıştığını söyleyen ve bu tür davranışlar hakkındaki düşüncelerini paylaşan katılımcının söylediklerinde bu korku açıkça gözlemlenmektedir:

“(Size ne hissettiriyor o dokunma çalışmaları?) Beni tedirgin ediyor. Bilemiyorum ne öğretildi ona. Belki bir şey yapmak istiyor, belki hırsızlık yapmaya çalışıyor. Yani çok iyi niyetli yaklaşmıyorum artık. Belki çocuk sadece meraktan dokunuyor; ama iyi niyetli kalamıyorum duyduğumuzdan dolayı.” (Kadın, 24)

Dilenen veya mendil satan çocukların yanı sıra Suriyeli çocuklarla ilgili anlatılanlara biraz daha yakından bakıldığında, -aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere- küçük yaştaki çocuklar ile daha büyük yaştaki çocuk ve gençler (yetişkin değil) arasında farklılaştırma yapıldığı görülmüştür. Bir başka deyişle, yaşları arttıkça çocuklar daha “tehlikeli” algılanmakta ve bu “tehlike” algısı da katılımcılarımızın kendilerini daha “güvensiz” hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durum yine -önyargılardan kaynaklı olarak- çocukların suça karışma potansiyellerine dair algının sonucu oluşan bir korkuya sebep olmaktadır. Daha küçük yaşlardaki çocukların üzerinden anlatılan acıma hissi, çocukların yaşı büyüdükçe korku ile aktarılmakta ve bu çocuklar “tehlikenin nedeni” olarak görülmektedir. Örneğin:

“(Suriyeli çocuk denilince aklına ne geliyor?) Küçük çocuk olarak, benim aklıma -Suriyeli çocuk denilince- küçük çocuk gelmiyor. 10-18 yaş arası çocuklar geliyor ve onlar benim çok

hoşuma gitmiyor. Küçükler küçük olduğu için hoşuma gidiyor; ama büyükleri etraflarına zarar verdikleri için... -Duymuşsundur- hayvanlara, etrafa zarar verdiklerini. Kedilere, köpeklere... İşte genç kızlara tacizlerde bulunmalar... Bir minibüste kardeşimin başına gelmiş. Bir minibüste bir kadını taciz etmişler. İşte sonra minibüs şoförüne söylemişler. Sonra şoför arabayı durdurmuş. O adamı dövüp kenara atmışlar. Gebze-Harem'de olmuş.” (Erkek, 19)

Korkunun en önemli kaynağı, Suriyeli mülteci çocukların bugününden çok yarınına yöneliktir. Svendsen (2008)'in bir duygu olarak korkunun henüz yaşanmamış ve algılanan tehdit-tehlike için ortaya çıktığını iddia eden argümanları^[xxxv] bu çalışmanın bulgularıyla da desteklenmektedir. Burada gördüğümüz durum, henüz gerçekleşmeyen tehdit algısının Suriyeli çocukların Türkiye’de yerleşme ihtimallerinden dolayı korkuyu körüklemesidir. Bir başka deyişle, katılımcılarımıza Suriyeli çocukların uzun dönemdeki durumlarına yönelik sorduğumuz sorular bu korkuyu gözler önüne sermektedir. Katılımcılarımızın bir kısmı Suriyeli çocukların -Türkiye’de doğmuş olsalar dahi -aileleriyle birlikte ülkelerine dönmeleri gerektiğini belirtmiş ve neredeyse tamamı, çocuk ve yetişkin Suriyelilerin Türkiye’de kalacaklarını düşündüklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine ülkemizin geleceğine dair düşüncelerini sorduğumuzda ise, büyük çoğunluğu, önlem alınmadığı takdirde bu çocukların ileride suça itileceğini iddia etmiştir. Ayrıca yeni terör örgütlerinin oluşabileceği endişesini dahi dile getiren katılımcılar olmuştur. Bunlara ek olarak, günümüzde sürecin yönetilemediğini ve bu sebeple korku senaryolarının gerçekleşme ihtimalinin uzun dönemde daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

“İlla kendini dilencilik olarak göstermek zorunda değil. Kaldı ki göstereceğini düşünmüyorum; çünkü belli bir yaştan sonra eğer kendi gücü kuvveti varsa bir çocuğun dilencilik yapacağını düşünmüyorum açıkçası -özellikle erkek çocuklarının. Genellikle onlar daha farklı suçlara yöneliyorlar. Kriminolojide bununla ilgili çok detaylı çalışmalar var. Genelde dışarıda büyüyen, aile eğitimi almamış çocukların dilencilikten sonra başvuracağı ikinci üçüncü uygulamalar/suçlar: hırsızlık, gasp, ve tecavüz. Ve doğal olarak bunların denetimi sağlanmadığı sürece bunlara kayacaktır bu çocuklar ve bunun önünün nasıl alınacağı ile ilgili dediğim gibi bir plan yok, proje yok.” (Erkek, 24)

Bunların yanı sıra, -yer yer suç ile ilişkilendirilerek ve yer yer bir korku unsuru olarak- çocukların istihdam edilmedikleri takdirde ülke ekonomisine ve toplum düzenine verebilecekleri zararlar üzerinde durulmuştur. Bu ifadeler bir kere daha göstermiştir ki Türkiye’de “zamanın ruhu” görüşmelere de yansımıştır ve mülteci çocukların durumu

ekonomi ile fazlasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çocuklar Türkiye ekonomisinin geleceğine dair vatandaşlar arasında korku unsuru olarak göze çarpmaktadır.

“Gelen 20–30 yaşındakiler için belki pek bir şey yapılamayabilir. Belki barınma ve beslenme yeterli olabilir; ama çocuklar için eğitim de önemli. Sonuçta yarın öbür gün onlar bizim ülkemizin vatandaşı haline gelecekler. Bizimle beraber yaşayacaklar. Devamlı dilenci olarak kalmayacaklar. Belki bizimle beraber yaşarken ülkenin suçlusu bile olacaklar. Çoğumuz okuyup meslek sahibi olurken, onlar okuyup meslek sahibi olamayacaklar. Belli bir işe giremeyecekler, Suriyeli oldukları için. Belki hırsızlık yapmak zorunda kalacaklar. Aslında ülkenin durumu için de onların eğitilmesine ihtiyaç var.” (Kadın, 23)

İstihdama katılmamanın kişileri suça yönlendirebileceğini dile getiren bir katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Ben bundan sonra bir değişiklik olacağını düşünmüyorum. Devletin planlamasında bunların olduğunu düşünmüyorum. Bizim daha önemli gördüğümüz, çocukların hayatından daha önemli gördüğümüz şeyler var. Bu dolar neden yükseliyor? Benzinin fiyatı neden bu kadar yüksek? Belki bunun sebebi bu insanların bir şekilde üretime katılmadan ekonomide sadece tüketici olarak yer almaları. Açıkçası ben bir şekilde istihdama katılmaları gerektiğini düşünüyorum.” (Erkek, 19)

Benzeri bir senaryo üniversite mezunu bir başka katılımcımızca şu şekilde ifade edilmiştir: *“(Sence bu Suriyeli çocuklara ne olacak?) Zamanla vatandaşlık alacaklar, büyüyecekler; alt işlerde çalıştırılacaklar. Eğer o da olmazsa, –ülkelerine (de) dönmezlerse– ya hırsız olacaklar ya (da) katil olacaklar. Başka bir şeye gitmeyecek bu durum. Sabıkalı birey olacaklar.”* (Erkek, 33)

Ayrıca 25 yaşındaki bir erkek katılımcımız, büyürken içinde buldukları toplumda toplumun diğer fertleri tarafından itilmiş ve dışlanmış çocukların kin ile dolacaklarını ve bu kinin de onları ileride suça yönlendireceğini dile getirmiştir. Bu görüşü paylaşan katılımcılarımızın Suriyeli çocuklara (ve yetişkinlere) karşı Türkiye’de bir önyargı olduğunu ve kimilerinin ise nefretle yaklaştığını belirttiklerinin de altını çizmek gerekir. Bu ifadeler Türkiye’de Suriyeli mültecilerin yaşadığı zorluklara değinmekle beraber, mültecilerin geleceğini belirsiz bir hale getirmektedir. Burada bir kez daha belirtmek gerekir ki, katılımcıların bazıları Suriyeli çocukların salt Suriyeli olmalarından kaynaklı bir suç eğiliminden bahsetmemiş; aksine bu korku senaryosunun önlenabilir olduğunun altını çizmişlerdir.

Hayalet Çocuklar: Yadsıma

Yukarıda da belirtildiği gibi çalışmamızda kullandığımız sorular, kişilerin öncelikle kısa vadede Suriyeli çocuklara dair algılarını ölçmeye, sonrasında da Suriyeli mülteciler ile uzun vadede nasıl bir gelecek olabileceğini katılımcılara düşündürmeye ve fikirlerini almaya yönelik hazırlanmıştır. Yine de görüşmeler sırasında, katılımcılar çocuklar hakkındaki sorulara yetişkinler üzerinden cevap vermeye yatkın davranmışlardır. Ayrıca cevapları bir şekilde günümüz yetişkinleri hakkındaki sorunlar üzerine kurmaya çalışmışlar ve gelecek ile ilgili soruları dahi bugünün yetişkinlerini referans alarak yanıtlamışlardır. Araştırmacılar görüşmeleri çocuklar üzerinde tutmak için çaba sarf etmişler ve analiz sürecinde, çocuklara dair algıların bugünün yetişkinlerine dair algılardan etkilendiğini gözlemlemişlerdir. Bu da araştırmanın başında yapılan varsayımları bulgularla desteklemektedir. Bu durum, Suriyeli çocuklar ile her gün karşılaşmalar dahi, İstanbul'da yaşayan bireylerin gözünde bu çocukların var ile yok arasında bir yerde konumlandığının bir başka göstergesidir. Katılımcıların bu tutumu, Suriyeli çocukların ön planda olmadığını ve katılımcı algısının kısa vade ile sınırlı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ötekiler

Çalışmanın bu kısmında yukarıda bahsi geçen yetişkinlere dair algılardan ve katılımcıların görüşlerini temellendirmede ileri sürdükleri argümanlardan bahsedilecektir.

Ekonomik Ötekiler

Söz konusu yetişkinler olduğunda katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu Suriyeli mülteciler hakkında olumsuz görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların öne sürdüğü argümanların en belirginini "ekonomi temelli" olanlardır. Katılımcıların bir kısmı, Suriyelileri -özellikle literatür bölümünde de sözü edilen "rekabet" ve "yük" odaklı- "ekonomik tehdit" olarak algılamakta ve bu algı, Suriyeli çocuklara olan yaklaşımları da -onların Türkiye'deki gelecekleriyle ilişkili düşünülmesinden ötürü- etkilemektedir. Aşağıdaki alıntılar, ekonomi temelli olumsuz düşüncelerin ne denli derinleşebileceğine örnek teşkil etmektedir.

"Yani gerçek hayatta hiç muhtaçmış gibi davranmıyorlar. Onların yüzünden çalışma gücü şey oldu. Çok ucuza çalışıyorlar. İstihdam (gibi) bir sürü sıkıntı yaşıyoruz. Biz de mükemmel bir ülke değiliz. Onların sayesinde daha da kötüleşiyoruz. Böyle şeyleri duyunca onlara karşı nefret istemsiz oluşuyor. Çocuk kısmına... Evet, çocuk olarak bakıyorum; ama büyük

kısmına aynı gözle bakmıyorum. Defolsun gitsin ülkemizden diyebilecek konumdayım.” (Kadın, 26)

Örneğin, 53 yaşındaki erkek bir katılımcı Suriyelilere dair olumsuz yaklaşıma sahip olmasına sebep olan ve yük olmak üzerine şekillenen ekonomik tehdit algısını şöyle dile getirmektedir: *“Bunun haricinde taşınacak yük var taşınamayacak yük var. Suriyeliler ise Türkiye'nin kaldıramayacağı bir yük.” (Erkek, 53)*

Yukarıdaki alıntıda “yük” olarak resmedilen Suriyeliler, diğer farklılıklar arasında da en mesafeli görülen grup olarak belirmiştir. Rekabet ve yük algulamalarının yanı sıra, katılımcıların yanıtlarında “Türklerin yerine istihdam edilme” söylemi de katılımcılar arasında yaygındır. Bir başka deyişle, Suriyelilerin Türkiye’de iş sahibi olması - Türkiyelilerle karşılaştırıldığında- uygun görülmemektedir. Ayrıca toplum içerisinde çalışma hakkını öncelikle kendi gruplarına (Türkiyelilere) verdikleri, Suriyelilerin ise külfet olduğu vurgulanmıştır: *“Memleket iyi durumda değil. Ekmek bölünüyor. İşsizlik arttı. Esnaf da onları işe alıyor. Türkiye'dekileri işe alıp sigortasını yaptırıp onları istihdam etmek yerine, Suriyelileri çalıştırıyor.” (Erkek, 64)*

Suriyeli mülteciler hakkında en az yük algısı kadar dile getirilen ekonomik endişelerin başında, emek piyasasında haksız rekabete sebep olup ekonomik tehdit teşkil ettikleri düşüncesi gelmektedir. Katılımcılarımız, sayıca fazla ve ihtiyaç sahibi durumundaki Suriyeli mültecilerin sigortasız ve ucuz işgücü olarak çalışıyor olmalarından rahatsız olduklarını belirtmişlerdir; fakat mültecilerin Türkiyeli işverenler tarafından sömürülüyor oldukları da görüşmelerde sıkça dile getirilmiştir. Yani ucuz işgücü olarak çalışmalarını ekonomik bir tehdit olarak anlatılırken, aynı zamanda bunun Türkiye’de bir sorun olarak devam ettirildiği ve Suriyelilerin bu ekonomik düzendeki şartlara mecbur bırakıldıkları vurgulanmıştır. Suriyeliler ve daha ziyade “yabancılar” söz konusu olduğunda, şikayetlerin en sık dile getirildiği iş kolu ise tekstil işçiliğidir. Araştırmamızın katılımcıları arasında bulunan bir tekstil işçisi genç şu ifadeleri kullanmıştır: *“Şu an mesela çalıştığım yerde daha önceden Türk işçilere daha çok para ödeniyordu. Şu an işçiler arttığı için daha az para veriliyor. İşgücü çok şey oldu. Kalitesizleşiyor.” (Erkek, 20)*

Ekonomik durumun işlerinin gidişatını etkilediğini anlatan tekstil imalathanesi sahibi bir katılımcımız ise, işveren bakış açısıyla Suriyelilerin işgücüne katılımını şu şekilde değerlendiriyor:

“Ben istesem gider çalıştırdım bir Suriyeli. Niye? Ben birine 2.5 lira maaş verirken, Suriyeli gelse 1.5 liraya çalışırım der. Ama çalışan adamı işten mi çıkartayım? Tabii

çıkartanlar oluyor. Bu işte işverenin de güvence altına alınması lazım, işçinin de güvence altına alınması lazım.” (Erkek, 29)

Bu noktada belirtmek gerekir ki, katılımcılarımızın Suriyeli mülteciler hakkındaki ekonomik “tehdit” algısının şekillenmesinde, buldukları sosyoekonomik statünün etkisinin olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu durumu üniversite mezunu bir katılımcımız şöyle dile getirilmiştir: “ ... beyaz yakaluların önüne geçemezler ama mavi yakaluların her türlü önüne geçebilirler. İlk mavi yakalı tercihinde onlar tercih ediliyorlar. Beyaz yaka hiçbir zaman olamazlar; (ama) mavi yakayı çoktan alt etmiş durumdadır.” (Erkek, 33)

Suriyeli mültecilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları muhitlerde hayat pahalılığına da sebep olduğunu belirten katılımcılarımız, kiraların artmasının yerel halkın geçimine zarar verdiğini belirtmişlerdir. Bu muhitlerin birinde emlakçılık yapan bir başka katılımcımız ise, Suriyelilere ev kiralamada ev sahiplerinin farklı tutumlarından bahsetmiştir. Kalabalık Suriyeli gruplara normal değerinin çok üzerinde ev kiralayan ev sahipleri olduğu kadar, onlara yardımcı olmak isteyenler ve kalabalık ailelere kesinlikle ev kiralamayanların da bulunduğunu belirtmiştir.

Bu muhitlerden birinde esnaf olan genç bir erkek katılımcımız, bu muhitleri genellikle iç göç ile gelen fakir insanların oluşturduğunu ve onlar para kazanıp diğer muhitlere taşdıktan sonra muhitlerin günümüzde Suriyelilere ev sahipliği yaptığından bahsetmiştir. Burada da Türkiye’de sosyoekonomik hiyerarşinin değiştiği ve zamanla Suriyelilerin en altta yer almaya başladığı düşüncesi ortaya atılabilir. İşçi yatakhanelerinde artık yabancıların yoğunluklu olarak kaldığını belirten esnaf bir katılımcımız, kendi iç göç hikayesiyle günümüz Suriyelilerinin hikayelerini ilişkilendirmiştir. Dilenci çocukların Suriyelilerden önce de var olduğunu ve durumun sürekliliğinin altını çizen katılımcılarımızın ekonomik göç hikayeleriyle, Suriyeli mülteci hikayeleri arasında da bir süreklilik gözlemlemekteyiz. Fakat bu durumun her zaman olumlu algıyla sonuçlanmadığını Suriyeliler ile aynı muhitte yaşayan ve kendi ailesinin göç hikayesini paylaşan bir katılımcımızın anlattıkları göstermektedir: “Babam Suriyelilere karşı çok katı davranıyor. Ben bir kere mahallede gaspa uğramıştım. Telefonumu gasp etmişlerdi. Eve geldiğimde Suriyeliler mi yaptı diye tepki göstermişti mesela. Biraz sert bakıyor babam yabancılara karşı.” (Erkek, 26)

Kültürel Ötekiler

Suriyeli yetişkinlere dair olumsuz algıyı şekillendiren faktörlerden bir diğeri de kültürel temellendirmelerdir. Her ne kadar iki toplumun ortak kültürel değerleri, tarihi

bağları, ve dini değerleri olduğu ve bunların algıyı olumlu etkilediği iddia edilse de; bu çalışmada bazı kültürel değerlerin ve Suriyelilere atfedilen kültürel özelliklerin genelde yerel halkın olumsuz algıya sahip olmasına yol açtığı ve çoğu zaman bu algıların meşru kılınmaya çalışıldığı görülmektedir. Katılımcıların Suriyelilerin kültürlerine yaptıkları referanslarda hiyerarşi oluşturdukları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kültürel özellikleriyle tanımladıkları Suriyeli mültecilere olumsuz özellikler atfederek, hem toplum içerisinde farklılaştırdıkları görülmüş hem de iki toplum arasındaki farklılaştırmayı meşrulaştırarak sınırlar arasındaki mesafeyi arttırdıkları gözlemlenmiştir. Buna paralel olarak bazı görüşmelerimizde, katılımcılar kültürel uyumsuzluktan bahsederken “pis kokuyorlar, yüksek sesle konuşuyorlar, gürültü yapıyorlar” gibi değerlendirmelere yer verdiler. Aşağıdaki alıntı buna örnek olarak verilebilir:

“Türkler olarak biz nasıl davranıyoruz, nasıl yaşıyoruz? İşte yardımseveriz, büyüklerimize saygılıyız, bir temizlik algısı var. herkeste olmasa bile genel olarak böyle bir algı var. Benim bildiğim ben daha hiçbir Arap'ın ya da Ortadoğulunun temiz olduğunu görmedim. Toplumda kadınlara verilen saygı noktasında... O anda o erkeğin bunu hangi kafa ile yaptığını bilmiyorsun ama orada bir genç kadına yer veriliyor. 'Ben savaştan geldim.' kafasındalar mı bilmiyorum. 'Ben başka bir ülkeden geldim, her şeyi yaparım.' kafasındalar. Böyle olmaması lazım. Ben zannetmiyorum ki Türkler Almanya'da böyle midir? Ben zannetmiyorum.” (Kadın, 33)

Suriyelilerin metrobüste nasıl davrandığı sorulduğunda katılımcımız şu şekilde yanıtlamıştır: *“Genelde Ortadoğu kökenli, az eğitim almış, ileri medeniyet iletişim araçları ile tanışmamış olmasından dolayı davranış eksiklikleri diyeceğim.” (Erkek, 66)* Farklılıklar olduğunu belirten bir görüşmecimiz ise, birlikte yaşarken kültürel ve kültürden kaynaklı davranışsal farklılıkların olmaması gerektiğinin altını çiziyor:

“Ben artık istihdamı geçtim. Gerçekten üretmesinler, yine tüketsinler; ama ben o tüketimin zararını görmek istemiyorum. Bir Suriyelinin yere çöp atmasını istemiyorum. Örnek veriyorum: Bir insan bir misafirlğe gittiğinde özenli davranmaz mı? Yani ne bileyim... Dolabı açarken, bardağı tutarken, yemeğini yerken dökmemeye çalışırsın. En azından bu saygıyı oluştursunlar. Boş bile duruyorlarsa en azından bunu oluştursunlar.” (Erkek, 19)

Kültürel farklılığın bazı katılımcılar için endişe yarattığı da gözlemlenmiştir. Kültürel farklılıklara yapılan vurgu, belirsizlik ile aktarılmakta ve böylelikle “korku” yeniden karşımıza çıkmaktadır. Çocukların gelecek için bir korku unsuru olarak görüldüğünden bahsetmiştik. Yetişkinlerle ilgili konuşulduğunda ise -Türkiye’de kalmaları söz konusu olduğunda- bu korkunun tekrarlandığını görüyoruz. Yani Suriyeli çocukların uzun vadede

“tehlikeli” olabileceğinden bahsederken, yetişkinlerin de Türkiye’de hayatlarına devam etmeleri durumunda bu “tehlikeliliğin” unsuru olacakları iyice ortaya çıkmaktadır. Yine de, çocuklar ve yetişkinler arasındaki algı farklılığı çocukların dönüşümüne dair duyulan umutla aktarılmaktadır. Yani, her ne kadar –yetişkinlere dair algının etkisiyle– çocuklarla ilgili “yaramaz, gürültücü, aile terbiyesinden yoksun” gibi yakıştırmalar yapılsa da, çocukların dönüşümünün mümkün olduğu görülmektedir. Çocukların dönüşüm olasılığı, katılımcılar için beraber yaşamayı mümkün kılmaktadır. Burada bahsedilen “dönüşüm şartının/gerekliliğinin” katılımcılarımız tarafından makul görüldüğü not edilmelidir. Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmelerini isteyen bir katılımcımız yalnızca Suriyeli mültecilerin kültürel farklılığına vurgu yapmamış, bu farklılığın Türkiye toplumunun değerlerini de olumsuz etkileyebileceğini eklemiştir. Suriyelilerin direkt bir etkisi görülmesi de, Türkiye’de artan yozlaşmadan şikayet edilmekte ve gün geçtikçe “Suriyelilere benzeme” konusunda yakınma görülmektedir.

“(Neden gitmeliler peki? Ekonomik katkı sunamadıkları için mi?) Ekonomik katkıdan ziyade, Türk toplumunun manevi değerlerini hiç ettikleri için. Bir şekilde bütün taciz olaylarını Suriyeliler gerçekleştirmese bile, son beş yılda çok daha fazla artmaya başladı. Ben bunun sebebinin toplumsal yozlaşma olduğunu düşünüyorum. Bir toplumun normalde çoğunluk olan kültürünün azınlık olan kültürünü etkilemesi gerekir mantiken; ama bu Suriyelilerin çok dar bir kültürü olduğu için onu açamıyorlar ve açamadıkları için, içinde en ufak bir şey olanlar bile bunlara benzemeye başladı. Ve artık biz de Suriyelilere benzemeye başladık. Bizim muhafazakar kesimlerimiz ile Suriyelileri bir tutmaya başladık. Suriyelilere ettiği küfrü diğerlerine de ediyor ve bunu ben bazı kesimlerin toplumsal yozlaşması olarak alıyorum.” (Erkek, 19)

Benzer bir şekilde, Suriyelilerin farklı bir kültüre ait olmaları ve geldikleri coğrafya nedeniyle katılımcıların önyargılara sahip olduğunu, bununla birlikte, “tehlikeli Öteki” olarak tanımlandıklarını söylemek mümkün. Bu durum bize gösteriyor ki, farklılığı olduğu bilinen kişilere/gruplara yönelik güvensizlik ve güvensizlikle ilişkili korku, Türkiye’de Suriyeliler üzerinden gözlemlenebilir.

“Bizim oturduğumuz apartmanda aslında komşuyduk. Birinci kata, –giriş kattaki– 15 Temmuz olayı yaşanmadan önce yaklaşık üç–dört tane Suriyeli aile gitti, geldi. Ve maalesef duvarlara ‘Özgür Suriye ordusu için savaş!’, ‘Suriye’deki topraklarımızı korumalıyız’ diye... Türkçe yazıyorlar bunu. bizim apartmanın girişindeki duvarlara filan yazıyorlardı. Tabi

onlarla yaşamak da zor çünkü şuna şahit oldum: Evin kapısı sürekli açık ve giren çıkan kadının ve erkeğin haddi hesabı yok. Acaba orada bir örgüt mü var? Acaba orada dört eşli ve birden fazla yaşayan erkek mi var? Bir sosyal bir yapı mı var? Çözemiyorsunuz ve insan ister istemez ürüyor. Hele duvara yazdıkları yazılardan sonra. Hani,... bir nebze bilinçli erkek bir birey olarak , kendi içimde bunlarla mücadele edebilirim ben belki; ama mesela, benim annem, benim kız kardeşim bunlarla mücadele edemeyebilir. Düşünsenize o kadar olay. Tabi ki ben medyanın algısını bir yana bırakıyorum. Ama orada yaşananları az çok bilebiliyorduk. İşte o kadar canlı bomba olayları oldu, terör olayları oldu. Suikast girişimleri oldu. Neler neler... Ve düşünsenize belki de ilk girişteki komşunuz ... öyle bir insan.” (Erkek, 24)

Fakat şunu da not etmek gerekir ki, her ne kadar “tehlikeli” ve “suçlu” Suriyeliler algısı ile karşılaşmış olursa da, bu konuların bahsi kültürel uyumsuzluklar ve ekonomik endişeler kadar çok geçmemiştir. Dolayısıyla, olumsuz algıları şekillendirmede diğer iki etkinin rolünün çok daha önemli olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcılar Suriyeli mültecilere yönelik kültürel farklardan bahsederken aynı zamanda hem kültürel hem de ahlaki olarak “biz ve onlar” ayrımını inşa etmektedirler. “Merhametli, temiz, saf, ve çalışkan” olan Türkiye ve karşısında “yaramazlık yapan çocuklarıyla, pis, suistimal eden, ve duygu sömürüsü yaparak kandıran Suriyeliler” olarak iki kamp yaratıldığını görmekteyiz. Görüşmeciler tarafından dile getirilen “biz ve onlar” ayrımı, aynı zamanda Türkiye’nin ve Türkiye’deki insanların önceliklerinin neler olması gerektiğini de aktarmaktadır. Bir başka şekilde söylemek gerekirse, katılımcılarımız “biz önce kendimizi düşünelim” diyerek “yabancı” olarak tanımlanan Suriyeli mültecileri kendi sınırlarının dışına itmekteler. Bu durum Suriyeliler ile hiyerarşik bir ilişkinin kurulduğunu gösteriyor. Oluşturulan bu hiyerarşik ilişkide Biz’e dahil edilenler olumlu özelliklerle üstün bir iç grubu oluştururken, Suriyeliler “onlar” olarak daha alt bir seviyede tahayyül edilmektedir: “Ya şöyle: Suriyeli ile kıstas bana saçma geliyor. Tolerans gösterdik, kabul ettik. Biz sağduyulu ülkeyiz; ama bizim de kendi aramızda kültürel farklılıklar var. Kültürü de kabul edebiliriz ama dediğim gibi saygı çerçevesinde olduğu müddetçe bir sıkıntı olmaz.” (Kadın, 27)

Bununla beraber, Türkiyeliler ve Suriyeliler arasında, değerler ve davranışlar göz önünde bulundurularak bir karşılaştırma yapıldığı da görülmüştür. Bu karşılaştırmada, “uygunsuz” davranışlara sahip olanlar Suriyeli mülteciler olarak belirtilirken, “doğru ve uygun” davranışlara sahip olanlar olarak kendilerini ait hissettikleri toplumu (Türkiyelileri) daha olumlu referanslarla anlatmaktadırlar: “Türk insanı nasıl davranıyorsa, biz nasıl davranıyorsak onların da o şekilde davranmaya alışmaları lazım.” (Erkek, 33)

Ayrıca, Suriye'den gelen mültecilerin etnik kökenleri, kültür temelli algı farklılıklarına ve gelecekle ilgili düşüncelere de etki etmektedir. Örneğin, Türkmen Suriyeli arkadaşları olduğunu ve onlar ile Türkiyeliler arasında ciddi kültürel farklılıkların bulunmadığını ifade eden bir katılımcımız, gelecekte birlikte yaşama düşüncesi ile ilgili sorumuza şu yanıtı vermiştir:

“Suriyelileri komple düşündüğün zaman yaşayamazsın; çünkü bizim Türkiye'deki gibi orada da çok karışık şeyler var... ki bu coğrafyanın insanına baktığın zaman hepsiyle beraber yaşayamazsın tabii. Bize yakın olanları var mesela: Gerçek Suriye Arapları. Bedevi olmayanlar, bir de orada Türkmenler var. Yani onlarla birlikte yaşayabilirsin.” (Erkek, 34)

Politika İle İlişkilendirilmeleri

Görüşmelerde katılımcıların yanıtlarına baktığımız zaman, -genel olarak Suriyeli mültecilerin dış aktörler/örgütler ile ilişkilendirilmelerinin yanı sıra- politikacıların çıkar ve politikaları doğrultusunda “maşa” olarak kullanıldıklarına dair algı bir algı olduğu saptanmıştır. Türkiye’de Suriyelilere ilişkin sorunların yönetsel sorunlardan kaynaklandığı ve seçimlerde oy oranını arttırmak için Suriyelilere oy hakkı verildiği iddiası katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Katılımcılar memnun olmadıkları siyaset ve yönetimleri Suriyeli mülteciler ile bağdaştırırken, Türkiye’deki varlıklarını ve sürdürmeye çalıştıkları yaşamlarını da bu ilişkilendirmeler nedeniyle olumsuz değerlendirmektedirler. Suriyelilerin Türkiye’de kalmalarını iki tür “fırsatçılıkla” aktaran ve kendisinin de bir süre Almanya’da yaşayan bir Türk olduğunu belirten kadın katılımcımız, mültecilerin “bedavacılık” gibi bir özelliğe sahip oldukları için burada kalmayı tercih edeceklerini, aynı zamanda da “Türkiye’deki siyasi arenanın çıkarına uygun düştüğü için” burada kalmalarına izin verildiğini belirtmiştir. Aynı katılımcımız -savaş şartlarında olmasa da- “yabancı” biri olarak benzer bir deneyimi yaşamış olmasına rağmen, bahsetmiş olduğu “ikili fırsatçılık” konusunda öncelikli olarak Suriyeli mültecilerin uyum sağlaması gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca aynı katılımcımız, Suriyeli mülteciler için “emperyalist güçlerin parçası” ifadesini kullanmış ve eklemiştir:

“Evet, çevremizde çok var. Lakin ben onların burada olmasından memnun değilim. Bence bizim iyi duygularımızı ve merhametimizi suistimal ediyorlar. Ayrıca bu olanların da Suriyelilerin burada olmalarını da, emperyalist güçler tarafından gerçekleştirilen BOP’un son ayağı olarak görüyorum” (Kadın, 58)

Çevresinde çok sayıda Suriyeli mülteci olduğunu ve onlarla iş yaptığını belirten bir katılımcımız da beraber yaşamaktan memnun olmadığını ifade ederek, Suriyelilerin

Türkiye'deki varlığını emperyalist güçler ile ilişkilendirmiş ve "dış mihrak" inşasını karşımıza çıkarmıştır.

Temas ve Söylentiler Üzerinden Değerlendirmeler

Temas ve temasın türleri her ne kadar algıların oluşmasındaki ana faktörlerden biri olarak sayılmasa da, algının şekillenmesinde ve bunun mültecilere aktarılmasında rol oynayan önemli mekanizmalardan biridir. Ek olarak, mültecilerle temas yukarıda tartışılan ana faktörlerden tamamen bağımsız olmayıp aksine çoğu zaman iç içe geçmektedir. Ayrıca bu çalışma, temasın çeşitleri olarak "karşılaşma" ve "etkileşimi" de göz önünde bulundurmıştır. Beklenenin aksine, karşılaşma ve etkileşim ile olumlu ya da olumsuz algı arasında düzenli bir ilişki saptanmamakla beraber, olumlu algı bildiren katılımcıların sayısı da oldukça azdır. Genel olarak görüşmecilerin ifadelerinde aynı ortamda bulunma isteksizliği göze çarpmaktadır. Katılımcıların komşusu olduğu halde Suriyelilerle iletişimi tercih etmedikleri ya da aynı mahallede Suriyelilerin dükkanları olsa bile bu dükkanlara gitmek istemedikleri de araştırmacılara ifade edilmiştir.

Bu tutum temas kuramındaki nedensellik sorunu için de önemli bir örnek teşkil etmektedir. Tam olarak belirtmek gerekirse, ev sahibi toplum ön yargıları ya da olumsuz algıları olduğu için mi mültecilerle temastan kaçınmaktadır; yoksa yüzeysel teması olduğu için mi önyargılara sahip olmaktadır? Başka bir deyişle, önyargıları olmadığı için mi etkileşimde bulunup yakın temas kurmaktadır; yoksa bu etkileşimden sonra mı olumlu algılara sahip olmaktadır? Bu araştırma her ne kadar bu nedensellik ilişkisine genel bir yanıt veremese de Suriyelilerle etkileşimin ve yakın temasın en azından ön yargıların azalmasına ve yanlış bilgilerin kabul edilmeden önce sorgulanmasına yardımcı olduğunu göstermiştir. Örneğin; çalıştığı tekstil atölyesinde arkadaşları olan bir katılımcı şöyle demiştir:

"Ama bence burada dilencilik yapan insanlar kendi memleketlerinde de dilenciler. Mesela ben tatilde atölyelerde çalışıyorum. Çoğu Suriyeli... Arkadaşım da var, kendi işini yapan. Hiç dilencilik yapmayan... Ama bazıları da var. Demek ki bunlar önceden de varmış. Buraya geldim hadi dilencilik yapalım değil de... Hiç kimse bunu yapamaz bence. Onlar demek ki önceden de öyleymiş." (Erkek, 21)

Burada, Suriyelilerle arkadaşlık kurması ve özel hayatında Suriyelilerin çalışan kişiler olarak var olması, katılımcıyı bütün sığınmacıları genellemekten alıkoymuştur. Aynı şekilde ne gibi haklara sahipler tartışmasında bu katılımcı şunu belirtmiştir:

"Ben de mesela o kadar şey duydum da... Bunların hepsinin yapıldığını düşünmüyorum. Benim Suriyeli arkadaşlarım da alıyor. Çocuklu kişilere veriliyormuş, benim kulak aşinalığım

olduğu kadarıyla. Bir de mesela çocukların yaşlarına göre değişiyor. Tam bilmiyoruz aslında. Konuşuyoruz bize de niye para vermiyorlar diye ama tam olarak bildiğimiz gibi değildir belki de.” (Erkek, 21)

Yine Suriyelilerle etkileşimde olması, Suriyeliler hakkında spekülasyonlara inanmadan önce sorgulamasında yardımcı olmuştur. Özetle, temas ve temasın çeşitleri -Suriyeli çocuklara ve yetişkinlere dair algıda düzenli bir etkiye sahip olmasa da- bu algının olumlu ya da olumsuz bir biçimde şekillenmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Bununla beraber, katılımcıların doğruluğunu bilmedikleri “söylentilerle” ilgili görüşleri diğer çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu söylentiler genel olarak Suriyeli mültecilerin Türkiye’de sahip olduğu haklar olarak aktarılmakta ve görüşmecilerimiz tarafından “fırsat, imkan, ve öncelik” olarak tarif edilmektedir. Genelde kendi deneyimlemedikleri ve arkadaş veya yakın çevreden duydukları tanıklıklar üzerinden olumsuz bir şekilde değerlendirme yaptıkları gözlemlenmiştir. Aktarılan bu söylentiler ile beraber, Suriyeli mültecilerin “yeterince rahat yaşadıkları” veya “Türkiyelilere haksızlık olduğu” sözleri de sarf edilmemiştir. Sıklıkla belirtilen ifadeler arasında Suriyelilerin “hastanede sıra beklemedikleri, devletten para/maaş aldıkları, ilaç parası vermedikleri, ve üniversitelere daha kolay giriş yaptıkları” bulunmakta ve gerçekliğini bilmedikleri olanaklar sıralanmaktadır. Örneğin:

“Zaten her yerde artık onlara daha fazla haklar ve fırsatlar tanınıyor. Hastanede öncelikliler. Daha öncelikli olarak kazanç sağlıyorlar. Askere gitmiyorlar, vatandaş Suriyeliler. İmkanlar onlara sunuluyor. Burada olmaları saçma. Çocuk sayıları çok fazla. Komşularımız var altta üstte. Bizim apartmanda Türk’ten çok Suriyeli var zaten. Çok sesliler, gürültü yapıyorlar. 8 tane çocuk var. Bu komşuların çocukları okula gidiyorlar. Kitap defter yardımı alıyorlar zaten.” (Kadın, 32)

Çocuklar için Ne Yapılabilir? Hep Birlikte Nasıl Yaşanır?

Araştırma sorularımızın son bölümü, Suriyeli çocuklar ile ilgili kısa ve uzun vadede ne yapılabileceği ve Türkiye’de kalmaları halinde, Suriyeliler ile birlikte nasıl yaşanabileceği üzerine kurgulandı. Araştırmanın odağında çocuklar olduğundan, sorular tasarlanırken bir kısmı burada doğmuş ve dolayısıyla halihazırda vatandaş olan “şimdinin çocukları, geleceğin büyükleri” göz önünde bulunduruldu. Sahaya çıktığımızda ise, bizim göz önünde bulundurmadığımız; fakat bazı katılımcılarımızın dile getirdiği -geleceği düşünmeden önce- bugün birlikte yaşamaya dair kaygılardan bahsedildi. Bu kaygıların kaynakları yukarıda tartışıldı. Ayrıca yukarıda yine yer yer bahsi geçtiği üzere, gelecekle ilgili

tartışmalarımızın başında Suriyeli çocukların ve ailelerinin ülkelerine dönmelerini isteyip istemediklerini katılımcılara sorduğumuzda, katılımcıların yarısı kadarı dönmelerini istediklerini dile getirdiler. Kendisinin de bir iç göç hikayesi olduğunu belirten bir katılımcı, burada doğmuş olsalar dahi Suriyeli çocukların dönmesi gerektiğini belirtmiş ve şunları eklemiştir:

“Ben de doğduğum kentten ayrılmak istememiştim; ama ayrıldım. Ha diyeceksin ki: Türkiye’den Suriye’ye gitmedin. Ama o ayrılık hissini biliyorum. Ama anne baba neredeyse o yaştaki çocukların memleketi orası oluyor. Yani bir yıkım yaşayabilirler, yaşayacaklardır. Ama anne baba yanlarında olduğu sürece sorun olmaz.” (Erkek, 26)

Çocuk Suriyeliler için kısa vadede ne yapılabileceği sorusuna yönelik yanıtlar, genelde temel ihtiyaçların giderilmesi üzerine yoğunlaştı. Barınak ve yemek yardımının başta devlet kurumları ve sonra sivil inisiyatifler aracılığıyla sağlanması gerekliliği vurgulandı. Bireysel sorumluluğun da altını çizen bir katılımcı, düşüncelerini şu şekilde ifade etti:

“Ben bununla ilgili vakıf var mı bilmiyorum. Herhangi bir çalışma var mı onu da bilmiyorum; ama yoksa bile hemen yapılmaya başlanmalı. Belki benim gibi düşünen birkaç kişi artarak yardım edebiliriz, bir şeyler yapabiliriz. Okullarda bile öğretmenlik yapılabilir bence. Sonuçta ülkede üniversite mezunu birçok kişi okullarda öğretmenlik yapabiliyor. Biz de o şekilde gidip öğretmenlik yapabiliriz, yardımcı olabiliriz. Belki barınma, beslenme ihtiyaçları için para toplanabilir; ama önce birinin başlatması gerekiyor, bir toplum kuruluşunun.” (Kadın, 23)

Yaşadığı ortamda Suriyeli çocuklar ile karşılaşmamayı tercih ettiğini belirten başka bir katılımcı, onlar için neleri değiştirmek istediği sorulduğunda şu yanıtı verdi: *“Sokakta yaşamasin, barınakları olsun, kış günü sokakta görmeyeyim onları. Sadece yaşama alanı... Aç kalmasin isterim.”* (Kadın, 24)

Her iki durumda da katılımcıların ifadelerinin yukarıda bahsi geçen acıma ve üzülmeye motifleriyle şekillendiğini görmekteyiz. Dolayısıyla çocuklarla ilgili geleceği düşündürmeye çalışan araştırmamızda görüşmecilerimiz Türkiye’de Suriyeli çocuklar için temel ihtiyaçların hala eksik olduğunu ve bu eksikliklerin giderilmesi için bir şeyler yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Her ne kadar kısa dönemde yardım odaklı ifadelere yer verilse de, uzun dönemde birlikte yaşayabilmek adına katılımcılar farklı kriterler sundular. Bunların başında hem çocuk hem de yetişkin Suriyelilerin dil öğrenmesi gerekliliği ve kültürel uyum/asimilasyon sıralanabilir. Türkçe öğrenme zorunluluğu en ılımlı katılımcılarda dahi dile getirilmiştir.

“Beraber yaşamak için insanların yaşamayı öğrenmesi gerekiyor. Bu insanların Türkiye toplumuna karışması lazım. Nasıl karışacağı önemli. Belli bir eğitim... almaları lazım. Türkçe konuşmaları, kültürü öğrenmeleri lazım. Olmuyor yani. Sonuçta orası farklı bir yer. Tamam, Suriye komşumuz; ama kültürümüz farklı, tarihimiz farklı, dilimiz farklı. Tabii böyle olunca karışıklıklar olabiliyor. Burada Suriyelileri sevmeyen bir sürü insan var. Onlara nasıl anlatacaksın? Adamın tipine bakınca anlıyorsun Suriyeli olduğunu. Yaşamayı öğrenmeleri lazım.” (Erkek, 29)

Tüm katılımcılar, uzun dönemde eğitimin gerekliliğinin altını çizdiler. Aşağıdaki alıntı, hem eğitimin önemine hem de katılımcıların çocuklara –yetişkinlere kıyasla– çok daha umutla baktıklarına örnek gösterilebilir:

“(Sence bu çocuklar için ne yapabiliriz?) Çözümü söyleyebilirim; ama nasıl yapacağımızı bilmiyorum. Kaynaştırma yapabiliriz. Çok fazla okul yok tabii ama her okula üç tane beş tane Suriyeli çocuk atadığın zaman onlar da topluma kaynaşacaklar. Sonuçta çocuk bunlar. Büyüklere kadar katılmıyorlar. İllaki kaynaşacaklar. (Her) ne kadar bu yaşa kadar kapalı (ve) katılmış olsalar da değişecekler. çeşitli farklılıklar öğrenecekler. Türk dilini de akıcı konuşacaklar.” (Erkek, 19)

Öğretime ek olarak eğitimi de kültürel uyumun bir aracı olarak gören katılımcılar, Suriyeli çocukların nasıl bir eğitim alması gerektiğinde ise ayrışmaktadır. Örneğin bir katılımcımız Türkiyelilerle eşit eğitim hakkının olması gerektiğini savunmakla beraber, Suriyeli çocukların ahlak dersini Türkiyelilerden daha fazla almaları gerektiğini vurguluyor:

“Ne kadar gelen olduğu belli, ne kadar kaçırdıkları belli. Bir azınlık gibi olmayacaklar. Eğitim olacak. Nasıl bir Türk çocuğu eğitim alıyorsa, onlara da bu verilmeli. Türkler nasıl din kültürü ve ahlak bilgisi dersi alıyorsa, onlara... bu ahlak kısmı daha çok verilmeli. Türklere de çok verilmiyor; ama onlara daha fazla verilmesi lazım. Kendi ülkesindeki kadına bakışla bizim ülkemizdeki kadına bakış aynı değil; kendi ülkesindeki çocuğa bakışla bizim ülkemizdeki çocuğa bakış aynı değil. Bizde de bir takım yanlışlıklar var; ama bu kadar değil. Burada da garipsiyorlar her şeyi. Burada mesela etekli bir kadına bakmak; saçları uzun adama bakmak; küpeli, dövme insanına bakmak... Bunlara alışmaları gerekiyor.” (Kadın, 33)

Eğitimin ne şekilde verileceği ise katılımcıların sorunsallaştırdığı bir başka konudur. Örneğin, sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışan bir katılımcımız eğitime gittiği okullarda gözlemlediği sorunlardan şu şekilde bahsetmektedir:

“... gittiğim bir eğitimde ne kadar kötü bir uygulama: Suriyeli çocukları bütün sınıflara dağıtmışlar. Öğretmenler çok şikayetçi; çünkü sınıfta Suriyeli çocuklara yönelik bir eğitim mi verecek, yoksa Türk çocuklara uygun bir eğitim (mi) verecek? O kadar bozuk bir yönetim

sistemi mevcut ki... Suriyeli çocukları bir sınıfta toplasalar, onlara Arapça bilen bir öğretmenle eğitim verseler... Çünkü onlar bir seviye, bizimkiler bir seviye. Efendim, Türkler ile Suriyeliler arasında bir kaynaşma çalışması yapılacaksa bu etüt çalışması şeklinde yapılmalı. Bir matematik, bir Türkçe, bir sosyal, (bir) fen dersinde bu uyumu yakalayamazsınız. Çünkü onların altyapısı yok. Bir seviye farkı durumu söz konusu.” (Erkek, 66)

Kendi sınıfında Suriyeli öğrencileri bulunan ve öğrencilerin deneyimlerine birebir şahit olan bir başka katılımcımız ise gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela ilk Suriyeliler geldiğinde ayrı ayrı sınıflara koymak yerine, onlar bir sınıfa kondular. O sınıfları bozdular çünkü çocuklar sürekli birbirlerine şiddet gösterdiler. Küfür, şiddet, kavga, dövüş... Veya şimdi şöyle bir proje yapıldı: Okul çıkışında, şimdi, iki saat ekstra ders veriliyor Suriyeli çocuklara, eğitimi tamamlayıcı. O derslerde de derse gelen hocalar çok yorulduklarını söylüyorlar. Çünkü gerçekten de saldırganlar. İçlerinde yaşadıkları psikolojik durumdan dolayı... Bunları göz önüne alınca, bundan beş yıl sonra sorunlu bir gençlik olacak gibi görüyorum; ama bu çocuklar (için) iş imkânı, eğitim fırsatı verilirse belki daha iyi olur. Bir de Türkçe okullarda okumaya zorlanması yerine, Suriyelilerin olduğu Arapça okula gidebilir de. Ama dil (Türkçe) de öğrenmeleri gerekiyor. Bilmiyorum.” (Kadın, 48)

Her iki alıntıda da görüldüğü gibi, eğitim ve öğretimin ne şekilde verilmesi kadar hangi dilde verilmesi gerektiği de katılımcılar arasında tartışma konusudur. Örneğin, Suriyeli çocukların suçluya dönüşme potansiyelinden bahseden başka bir katılımcı, çocukların yeteneklerine göre eğitilmesi gerektiğini de anlatmış ve vatandaşlık sahibi Suriyelilerin kendi okullarını kurmalarına yardım ettiğine dair kişisel bir hikayesini bizimle paylaşmıştır. Araştırmacılarımız ve iki katılımcı arasında eğitimin öneminin bahsinden sonra geçen aşağıdaki diyalog buna iyi bir örnek teşkil etmektedir:

“ (Topluma adapte olmaları için neler yapılması gerekiyor? Eğitim Türkçe mi yoksa Arapça mı verilmeli?)

K1: Bence Türkçe de zorunlu tutulmalı. Zaten burada yaşıyorlarsa, buraya mecburen alışmaları gerekiyor.

K2: Zaten 10 yıl sonra asimile olacaklar, ülkelerine dönmedikleri için. Türkçe resmi (dil) olduğu için Arapça'yı bırakacaklar. Belki 10 yıl sonra kimlik verilir, değişirler.

(Asimile olmasını ister misiniz?)

K1: Bence asimile değil de... Kendi toplumlarını da unutmamaları gerekiyor. Biz de istemiyoruz yani. Belki onlar da istemezler.” (K1: Erkek, 20; K2: Erkek, 21)

Görüşmeler sırasında her ne kadar asimilasyon sıkça bahsi geçen bir konu olsa da, bazı katılımcılar -Türkçe öğreniminin yanı sıra ve başta çocuklar olmak üzere- Suriyeli mültecilerin kendi dillerini kullanmaya ve kültürlerini korumaya hakları olduğunu belirtmişlerdir; fakat bu konudaki kafa karışıklıkları verdikleri yanıtlara da yansımıştır. Örneğin, dil ve kültürlerin korunmasının Türkiye tarihinde Kürtler açısından sorun yarattığını belirten bir katılımcı, Suriyeli çocuklar için bu durumu değerlendirdiğinde şu yanıtı vermiştir:

“(Dil bilmelerini istiyorsunuz. Peki kendi dillerini, kültürlerini koruyarak bu ülkede var olmak istiyorlar. Bu sizce mümkün olur mu?) Evet. Yani şey... Hakları var yani. Ne bileyim... Yaşamaya hakları var. Benim için sıkıntı olacağını zannetmiyorum.” (Kadın, 27)

Bununla birlikte asimilasyonu/Türkiyelilere benzeme görüşünü benimseyen katılımcılar, değerler ve yaşam tarzları konusuna özellikle vurgu yapmaktadırlar. Farklılıkların azalmaması durumunda ise, görüşmecilerimiz Suriyeli mültecilerden ayrı ve uzak yaşayacaklarını belirtiyorlar: *“Hep beraber yaşamak durumunda kalırsa tabii ki yaşanır. Ben kendi değerlerime göre yaşarım, onlar istedikleri gibi; (ama) ben mümkün olduğunca uzak kalırım. Yapabileceğim başka da bir şey yok.”* (Kadın, 26)

Görüşmecilerimize göre birlikte yaşamanın bir başka koşulu ise ekonomi temellidir. Suriyeli mültecilerin ekonomiye katkıda bulunabilmeleri durumunda Türkiye’de uyumun sağlanabileceği belirtilmektedir. Daha önce de ucuz işgücü olarak çalışan Suriyelilerin ekonomide rekabeti arttırdıkları bazı katılımcılar tarafından dile getirilmişti; fakat görüşmelerin çoğunda “katkıda bulunan” mülteciler “makul” olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla bu noktada, literatürdeki ekonomik temelli mülteci farklılaştırılması açıklamalarını Türkiye bağlamında da görmekteyiz. Bir başka deyişle, “iyi” ve “kötü” veya “yaşanılabilir” ve “yaşanılamaz” mülteciler ayrımı ekonomik katkı üzerinden aktarılmaktadır. Örneğin büyüdüğü kentte dış göç hikayelerine şahit olmuş ve Suriyeli mülteciler hakkında olumlu algısını ifade eden bir katılımcı durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Bence bunun ekonomik temelleri var. Ekonomiye katkıları ya da esnafın onlardan bekledikleri... Çirkin şeyler ama ekonomik sıkıntı çekmediklerinde güzel güzel yaşarlar o milliyetçi dediğim insanlar da.”* (Erkek, 33)

“Yük” ve “tehdit” olarak görülen Suriyeli mülteciler için öneri getiren bir katılımcımız ise kendi içlerinde yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmeleri gerektiğini söylemektedir. Türkiye ve Türkiyeliler için “yük” olmalarının yanı sıra, “zengin Suriyeliler”in fakir Suriyelilere yeterince yardım etmediğinden şikayet edilmektedir:

“Onlar daha çok varoş kesimlerde yaşıyorlar. İçimizde pek çok zengin Suriyeli de var. Suriye restoranları, Arap mağazaları... Onların da zengini zengin, fakiri fakir. Adeta ortası yok. O Suriyeli zenginler fakirlerine neden sahip çıkmıyorlar? Neden benim sırtıma biniyor? Niye ceremesini ben çekiyorum?” (Erkek, 66)

Bununla beraber, Suriyeli mültecilerden bir beklenti oluşturmak yerine Türkiye’de Suriyeliler için iş fırsatlarının yaratılması durumunda da beraber yaşayabilmek mümkün görülmektedir. Yani yaptığımız görüşmelere baktığımız zaman, Suriyelilerin ekonomik katkısı olması gerektiğini savunan katılımcılarla beraber, Türkiye politika ve kurumlarının da Suriyeliler için istihdam yaratmaları çözüm olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın sonuçları arasında yer alan “ayrı yerlerde yaşama talebi” ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ayrı yerlerde olma görüşünü dile getiren katılımcımız -birlikte yaşamayı mümkün kılmasına bağlı olarak- Suriyeliler için iş imkanları yaratılması gerektiğini ama “belirli” sınırlar içerisinde -yani her yerde görünür olmadan- bunun mümkün olabileceğini söylemektedir: *“Dediğim gibi farkın sağlanmasını isterim. Çocukların çocuk gibi yaşammasını isterim. ... (gençlere) de iş imkanı sağlanır ya da belirli yerlerde onlara da iş imkanı (sağlanır).”* (Kadın, 26)

Sınırların Korunması

Her ne kadar kimi katılımcılarımız çocuklar için ne yapılabileceği ve beraber nasıl yaşanabileceğine dair fikirlerini belirttiyseler de, kimileri Suriyeli mültecilerin kendilerine ait başka bölgelerde yaşamaları gerektiğini ve Türkiye’nin geleceği için birlikte yaşanmamasının daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Ayrımın nasıl yapılacağı konusunda ise fikirler farklılaşmaktadır. Mülteci kamplarının sayısını ve kalitesini arttırmak ve sınırlarda tampon bölge oluşturmak katılımcılarımız tarafından ifade edilen seçeneklerden birkaçıdır. Suriyelilerle aynı yerde yaşasalar dahi sınırlarını muhafaza ettiğini belirten bir katılımcımız ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet birlikte yaşıyoruz ama sosyal anlamdaki sınırlarımız hala korunuyor. Ve bu sınırları ne Suriyeliler ne de Türkler eminim ki ve biliyorum ki birleştirmek istemiyorlar. Çünkü iki tarafın da birbirlerinden -her ne kadar alışsalar da- korktuklarını ve çekindiklerini düşünüyorum açıkçası.” (Erkek, 24)

Suriyeliler ve Türkiyeliler arasında yaşam ve çalışma alanlarının farklılaştırılması bir katılımcımız tarafından “daha az rahatsız edici” açıklamasıyla beraber talep edilmiştir:

“Birazcık daha farklılaşması... Hani onların yaşadığı alanla bizim yaşadığımızın kalitesi açısından... Hani farklılık olması. Belirli yerlerde, belirli koşullarda yapabileceği imkanlarla...”

Hem barınabileceği, kullanabileceği ortamda... Bizim de kendi ortamımızda... Bunun farklılığının yapılması (gerekmektedir).” (Kadın, 30)

Benzer olarak, başka bir katılımcı ise şunu belirtmiştir:

“Ya belki biraz... (ırkçı) düşünüyorum olabilirim. ... yani benim çocuğum olduğunda (onun) bu ortamda olmasını istemiyorum. Toplu taşıma kullandığında onlarla aynı ortamda olmasını istemiyorum ya da sokağa çıktığında. Artık her yerdeler. Sokak arasında da var, aynı apartmanda yaşayan da var. Yani... (üst komşusu) Suriyeli olan tanıdıklarım, yakınlarım var. Ben istemem. Onların kültürünü, onların temizlik anlayışlarını almasını istemem kendi yakınımın, ya da kendi çocuğumun. O yüzden dönmelerini desteklerim.” (Kadın, 24)

Görüşmeyi yapan araştırmacı, “Ayrı yerlerde yaşamaktan mı bahsediyorsunuz?” sorusunu yöneltince katılımcımız doğrulamaktadır. Alıntının da bize gösterdiği üzere “yaşam kalitesi farklılığı” vurgusunun yanı sıra, Suriyeliler ve Türkiyeliler arasında sosyal ve ekonomik alanlarda bir hiyerarşinin olması katılımcılarca gerekli görülmektedir. İki toplum arasındaki farklılıklardan dolayı birlikte yaşama ihtimalinin olumsuz algılanmasına ek olarak, bu durumu mümkün kılmak için olabildiğince farklılıkları azaltmak veya farklılıkları ayrı tutarak benzerlikleri bir araya getirmek gerekliliği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Suriyelilerin homojen bir şekilde ve “kendileri gibi olanlarla”, belirli bölgelerde yaşamaları gerektiği bazı katılımcılar tarafından talep edilmiştir. Çalışmamız Suriyeliler hakkında olumsuz algıları saptarken, öte yandan da beraberlik vurgusunu bazı katılımcılar aracılığıyla yakalamıştır. Kimi beraberlikler hiyerarşik talepler ile, kimileri ise ortaklığa dayalı bir vurgu ile karşımıza çıkmaktadır. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, birlikte yaşamının formülleri şu şekilde belirtilmektedir: Türkiyelilerin mültecilerden üstün olacağı hiyerarşik bir ilişki veya taraflar arasındaki farklılıkların olabildiğince ortadan kaybolacağı bir senaryo veya benzerliklerin ön plana çıkarılacağı toplumsal bir formül. Örneklemek gerekirse:

“Sonuçta doğusuyla batısıyla beraber yaşıyoruz. Bunlarla da yaşarız büyük ihtimal. Sonuçta uzak bir coğrafya değil. Sonuçta kendi coğrafyamızın insanları, az da olsa. Bir Hatay’a, (bir) Antep’e gittiğiniz zaman benzerlikleri çok (Suriyelilerle). Suriye’nin sınır kısmı olarak düşünüyorsak, sınırda da yaşayabilirler yani.” (Erkek, 34)

“İlk olarak, bu tampon bölge dedikleri var ya... İlk olarak, orada bir yaşam alanı kuracaklar. Şehir merkezi kurulacak. Eğer oradaki insanlar batıya doğru gelmek istiyorlarsa, öncelikle orada bir süre yaşayıp oraya ayak uydurduktan sonra batıya gönderilmeleri lazım. Bir kanton(?) bölge olacak. Orada, dil eğitimi de verilmeli ve bir temel eğitim olmalı; ama vatandaşlık verilmesine de karşıyım.” (Erkek, 33)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmamızı, İstanbul'da aynı mekanları, farklı şekillerde Suriyeli çocuk ve yetişkin mülteciler ile paylaşan 25 katılımcı ile gerçekleştirdiğimiz derinlemesine mülakatları baz alarak gerçekleştirdik. Sonuç olarak, katılımcılarımızın gözünde Suriyeli çocukların birer "hayalet" olduğu sonucuna ulaştık. Genelde toplu taşıma araçlarında karşılaşılan "dilenciler" olarak hatırlanan bu çocukların içinde bulunduğu kötü koşullar ve maruz kaldıkları şiddet, katılımcılarımızın gözünde sıradanlaşmış ve kişisel farkındalıkları ciddi ölçüde körelmiştir. Çocukları "hayalet" yapan başka bir unsur da katılımcılarımızın ifade ettiği *korku* unsurudur. Önyargılardan beslendiği halde, çocukların sosyal alanlardaki fiziksel varlıklarından ve yaşları ilerledikçe yaratabilecekleri asayiş sorununun varsayımı üzerinden yola çıkan katılımcılarımız, Suriyeli çocukları bir korku ögesi olarak sınıflandırmaktadır. Ayrıca, katılımcılarımız çocukların sosyal alandaki varlığını ve yaşadıkları sorunları yadsımaya eğilimlidir. Günümüz yetişkinlerine dair düşünceleri ve kaygıları ise, çocuklar üzerindeki algıyı gölgelerken uzun vadede kurgulanacak bir "birlikte gelecek" senaryosuna da ket vurmaktadır. Bu da onları "hayalet" yapan üçüncü özelliktir.

Katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu Suriyeli mülteciler hakkında genel olarak olumsuz algı belirtmiş ve bu algıları başlıca ekonomik ve kültürel kaygılar üzerinden temellendirmiştir. Bunlara ek olarak, siyasi nedenler ve söylentiler insanların olumsuz algıları için öne sürdükleri diğer faktörlerdir. Katılımcılarımızın söylemlerinde sıkça yer alan "biz ve onlar" algısı, beraber yaşamaya dair sorulara verilen yanıtlarda da kendini göstermiş ve de asimilasyon ve ayrı sınırlar içinde yaşama istekleri dile getirilmiştir. Ayrıca başta Suriyeli çocuklar olmak üzere, Suriyeliler için eğitim ve istihdamın önemi sıkça vurgulanmıştır.

Bu araştırmaya ilham veren birçok kaynaktan biri de uygulamalı psikoloji profesörü Selçuk Şirin'in Suriyeli çocukları da ele alan "İtiraz Et, Hayal Kur, İlerle!" adlı TEDxİstanbul konuşması idi.^[xxxvi] Konuşmanın Suriyeli çocuklara dair bölümünde çocukların halen hayal kurabiliyor olmalarının önemi vurgulanmıştı. Biz de katılımcılarımızın ifade ettiği -farklı kaynaklardan beslenen- olumsuz algılara rağmen, küçük yaşlarda İstanbul'a gelen ve "hayalet çocuk" olarak en başta var olma mücadelesi veren ya da İstanbul'da doğmuş ve burayı kendileri için "ev" olarak görmüş çocukların birlikte bir gelecek için umut ışığı olabileceklerini gördük. Bunun için çocukların öncelikle "hayalet" olmaktan çıkıp geleceğe dair umutları olan ve umutları toplumca kabul gören bireyler olması gerektiğini düşünüyoruz. Çalışma kapsamındaki derinlemesine görüşmelerin bizlere sunduğu katkıya dayanarak tüm farklılıkların ve zorlukların aşılabilir olarak birlikte yaşanabileceğine/yaşanılması

gerektiğine inanmaktayız. Sohbeta çocuklardan başlayıp yetişkinlere referans vererek devam eden katılımcılarımızda da gördüğümüz gibi, “bugünün küçükleri olan geleceğin büyükleri” Türkiye’de bir dönüşüm gerçekleştirebilirler. Kanaatimizce, onların topluma dahil olmalarına yönelik olumlu algıların olması, çocuklardan başlanarak Suriyeliler ile toplumsal bir bağ kurmanın mümkün olduğunu düşündürmektedir. Fakat katılımcılarımızın da sıkça dile getirdiği gibi, bu dönüşüm ancak kurumsal ve bireysel inisiyatiflerin bir araya getirilip sorumluluk alınması ile mümkün. Aksi takdirde, katılımcılarımızın anlatıları –Prof. Şirin’in konuşmasında da bahsi geçen– bir korku senaryosuna işaret etmektedir. Bu sebeple öncelikle Suriyeli çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve onların Türkiye’deki uyumunu sağlamak için hazırlıkların yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Savaş travmasını yaşamış, ailelerinden ve yaşadıkları şehirlerden edilmiş çocukların psikolojisi –görüşmecilerimizin de belirttiği gibi– önemlidir. Öğretmen olan görüşmecimizin bize aktardığı gibi, mutluluk temalı resim çizmesi istenilen çocukların çiçek veya renkli nesnelere çizmeleri yerine savaş araçlarını ve koşullarını resme dökmeleri şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla bazı sivil toplum kuruluşlarının çocuklara yönelik psikolojik yardımı desteklenmesi daha fazla organizasyon tarafından ele alınmalıdır. Her ne kadar bazı kuruluşlar çocukların psikolojisini iyileştirmeye yönelik çalışmalar yürütse de, hala ulaşılamayan “hayalet” çocuklar olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte bu tür sivil toplum kuruluşlarının “çalışan” sayısının yetersizliği de önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla, gönüllülük bağının gelişmesiyle beraber desteğin artabileceğini düşünmekteyiz. Bu tür gönüllü çalışmalar içerisinde sanat, drama, dans, ve oyunlar çocukların gündelik yaşamına dahil edildikçe, yeni bir hayatı belki de hayal edebileceklerdir. Örneğin bir katılımcımız çocuklar için yaz kampları düzenlenmesi ve seyahatler düzenlenmesi gerektiğine, böylece alternatif yaşamları gözlemleyen çocukların yaşadıkları ülkeye daha rahat uyum sağlayabileceğine değinmiş ve yerel yönetimlerin önemini vurgulamıştır.

Katılımcıların yanıtlarında eğitimin ön plana çıkması, eğitimde yeni uygulamaların ele alınmasını ve bu uygulamaların temas kavramı baz alınarak geliştirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Her ne kadar temasın bireyler arasındaki ilişkiye etkisi hakkında bu çalışmada kesin bir sonuca ulaşılamadıysa da, bu çocukların varlığının tanınip onlara özel politikalar üretilmesi en azından onları “hayalet” olmaktan kurtaracaktır. Kültürel uyum katılımcılarımız tarafından sıkça dile getirilen bir noktadır. Çalışmaların çokkültürlülüğü destekleyecek bir şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, bu sürece çocukların ailelerinin –yani yetişkinlerin– de dahil edilmesi gerekmektedir. Toplumsal uyumun bir

diğer yolu ise, bugünün ve geleceğin yetişkinleri için istihdamın sağlanması -iş fırsatlarının önünün açılması- ve böylece bireylere yaşamlarını idame ettirebilmeleri için olanak sağlanmasıdır. Ayrıca, iş ortamında oluşturulacak temas sayesinde toplumların kaynaşmasının önünün açılması da mümkündür.

NOTLAR:

[i]Hürriyet (2018) 'Metrobüsün ezdiği Suriyeli çocuk öldü.',
<http://www.hurriyet.com.tr/metrobusun-ezdigi-suriyeli-cocuk-oldu-40822327>

[ii]NTV (2017) 'Metrobüste yürek burkan görüntü',
<https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/mendilci-cocuk-metrobuste-yorgun-dustu,utfUwbixlkijYrY1L-QxhQ>

[iii]Görüşmelerimiz sırasında, birkaç görüşmeci buna benzer olaylar aktarmıştır.

[iv]Çobaner, Aslıhan Ardıç (2015) "Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili/Representation of Syrian Refugee Children in News in the Context of Children Rights." *Marmara İletişim Dergisi* 24: 27-54.

[v]Rapor boyunca mülteci kavramı kullanılacaktır.

[vi] Kayıtlı olmayanların sayısı ve ikamet izni olanların dışında, Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin sayısı 2018 Nisan itibarıyla 3.588.877'ye ulaşmıştır. Daha detaylı istatistik bilgileri için lütfen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sitesini ziyaret ediniz: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

[vii]Seçilmiş bazı haberler: Habertürk (2017) 'Suriyelilerin ev ve iş yerlerine taşlı, sopalı saldırı.'
<http://www.haberturk.com/suriyelilerin-ev-ve-isyerlerine-tasli-sopali-saldiri-1699746>; Diken (2017) 'İzmir'de Suriyelilere saldırı: 500 mülteci mahalleyi terk etmek zorunda kaldı.'
<https://www.evrensel.net/haber/332359/kucukcekmede-suriyelilere-saldiri-2>.

[viii]Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine bir Çalışma (2017). <http://ps-europe.org/tr/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyedeki-Siginmaci-Gocmen-ve-Multeci-Algisi-Uzerine-Bir-Calisma.pdf>; Konda Barometresi (2016): Suriyeli Sığınmacılara Bakış. http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/11/1602_Barometre62_SURIYELI_SIGINMACILAR.pdf; Suriyeli Gündem Araştırması (2017). http://www.ekonomistler.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/suriye_gundem_algi.pdf; ve Uyan-Semerci, Pınar, Emre Erdoğan, and Sinem Kavak. *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014: Araştırma Raporu*. İstanbul: Hayata Destek Derneği, 2014.

[ix] Daha detaylı istatistik bilgileri için lütfen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sitesini ziyaret ediniz http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

[x]Emin, M. N. "Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi. Temel eğitim politikaları. SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: İstanbul." (2016).

[xi]Harunoğulları, Muazzez. "Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği." *Göç Dergisi* 3, no. 1 (2016): 29-63.

[xii]Yalçın, S. "Hatay ve Urfa'da Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları." *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri (Konferans Raporu)*, Hayata Destek Derneği, İstanbul (2016): 31-34.

[xiii]Byman, Daniel L. "Ethnic Conflict: Commerce, Culture, and the Contact Hypothesis by HD Forbes." *Political Science Quarterly* 113, no. 4 (1998): 729-730.

[xiv]Bazı örnek çalışmalar için: McLaren, Lauren M. "Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants." *Social forces* 81, no. 3 (2003): 909-936 ve Paluck, Elizabeth Levy, and Donald P. Green. "Prejudice reduction: What works? A review and assessment of research and practice." *Annual review of psychology* 60 (2009): 339-367.

[xv]Birkaç örnek çalışma için: Wagner, Ulrich, and Andreas Zick. "The relation of formal education to ethnic prejudice: Its reliability, validity and explanation." *European Journal of Social Psychology* 25, no. 1 (1995): 41-56; ve Berg, Justin Allen. "Core networks and whites' attitudes toward immigrants and immigration policy." *Public opinion quarterly* 73, no. 1 (2009): 7-31.

[xvi]Jackman, Mary R., and Marie Crane. "'Some of my best friends are Black...': Interracial friendship and Whites' racial attitudes." *Public Opinion Quarterly* 50, no. 4 (1986): 459-486.

[xvii]Burns, Peter, and James G. Gimpel. "Economic insecurity, prejudicial stereotypes, and public opinion on immigration policy." *Political science quarterly* 115, no. 2 (2000): 201-225; and Dixon, Jeffrey C., and Michael S. Rosenbaum. "Nice to know you? Testing contact, cultural, and group threat theories of anti- Black and anti- Hispanic stereotypes." *Social Science Quarterly* 85, no. 2 (2004): 257-280.

[xviii]A.g.e.

[xix]Stein, Robert M., Stephanie Shirley Post, and Allison L. Rinden. "Reconciling context and contact effects on racial attitudes." *Political Research Quarterly* 53, no. 2 (2000): 285-303.

[xx]McLaren, Lauren M. "Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants." *Social forces* 81, no. 3 (2003): 909-936.

[xxi]Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine bir Çalışma (2017). <http://ps-europe.org/tr/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyedeki-Siginmaci-Gocmen-ve-Multeci-Algisi-Uzerine-Bir-Calisma.pdf>;

[xxii]McLaren, Lauren M. "Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants." *Social forces* 81, no. 3 (2003): 909-936.

[xxiii]Birkaç örnek çalışma için: Wagner, Ulrich, Miles Hewstone, and Uwe Machleit. "Contact and prejudice between Germans and Turks: A correlational study." *Human Relations* 42, no. 7 (1989): 561-574; ve Pettigrew, Thomas F. "Intergroup contact theory." *Annual review of psychology* 49, no. 1 (1998): 65-85.

[xxiv]Örneğin; Quillian, Lincoln. "Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe." *American sociological review* (1995): 586-611.

[xxv] Quillian, Lincoln. "Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe." *American sociological review* (1995): 586-611; ve Jolly, Seth K., and Gerald M. DiGiusto. "Xenophobia and immigrant contact: French public attitudes toward immigration." *The Social Science Journal* 51, no. 3 (2014): 464-473.

[xxvi]Birkaç örnek çalışma için; Scheve, Kenneth F., and Matthew J. Slaughter. "Labor market competition and individual preferences over immigration policy." *Review of Economics and Statistics* 83, no. 1 (2001): 133-145; ve O'rourke, Kevin H., and Richard Sinnott. "The determinants of individual attitudes towards immigration." *European journal of political economy* 22, no. 4 (2006): 838-861.

[xxvii]Citrin, Jack, Donald P. Green, Christopher Muste, and Cara Wong. "Public opinion toward immigration reform: The role of economic motivations." *The Journal of Politics* 59, no. 3 (1997): 858-881.

[xxviii]Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine bir Çalışma (2017). <http://ps-europe.org/tr/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyedeki-Siginmaci-Gocmen-ve-Multeci-Algisi-Uzerine-Bir-Calisma.pdf>; Konda Barometresi (2016): Suriyeli Sığınmacılara Bakış. http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/11/1602_Barometre62_SURIYELI_SIGINMACILAR.pdf; Suriyeli Gündem Araştırması (2017). http://www.ekonomistler.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/suriye_gundem_algi.pdf.

[xxix]Citrin, Jack, Donald P. Green, Christopher Muste, and Cara Wong. "Public opinion toward immigration reform: The role of economic motivations." *The Journal of Politics* 59, no. 3 (1997): 858-881.

[xxx] Birkaç örnek çalışma için: Van Oorschot, Wim. "Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states." *Journal of European social policy* 16, no. 1 (2006): 23-42; ve Crepaz, Markus ML, and Regan Damron. "Constructing tolerance: How the welfare state shapes attitudes about immigrants." *Comparative Political Studies* 42, no. 3 (2009): 437-463.

[xxxi] Esses, V. M., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L. (1998). Intergroup competition and attitudes toward immigrants and immigration: An instrumental model of group conflict. *Journal of social issues*, 54(4), 699-724.

[xxxii] Hainmueller, Jens, and Michael J. Hiscox. "Educated preferences: Explaining attitudes toward immigration in Europe." *International organization* 61, no. 2 (2007): 399-442.

[xxxiii] Rustenbach, Elisa. "Sources of Negative Attitudes Toward Immigrants in Europe: A Multi- Level Analysis 1." *International migration review* 44, no. 1 (2010): 53-77; ve Aalberg, Toril, Shanto Iyengar, and Solomon Messing. "Who is a 'deserving' immigrant? An experimental study of Norwegian attitudes." *Scandinavian Political Studies* 35, no. 2 (2012): 97-116.

[xxxiv] Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine bir Çalışma (2017). <http://ps-europe.org/tr/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyedeki-Siginmaci-Gocmen-ve-Multeci-Algisi-Uzerine-Bir-Calisma.pdf>;

[xxxv] Svendsen, Lars (2008) A Philosophy of Fear. Reaktion Books.

[xxxvi] Şirin, Selçuk (2016) "İtiraz Et, Hayal Kur, İlerle!"

<https://www.youtube.com/watch?v=SAsC0zifeTU>.

ISTANPOL

İSTANBUL POLİTİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

 www.istanpol.org

 [istanpolinstitute](https://www.facebook.com/istanpolinstitute)

 [istanpolinst](https://twitter.com/istanpolinst)